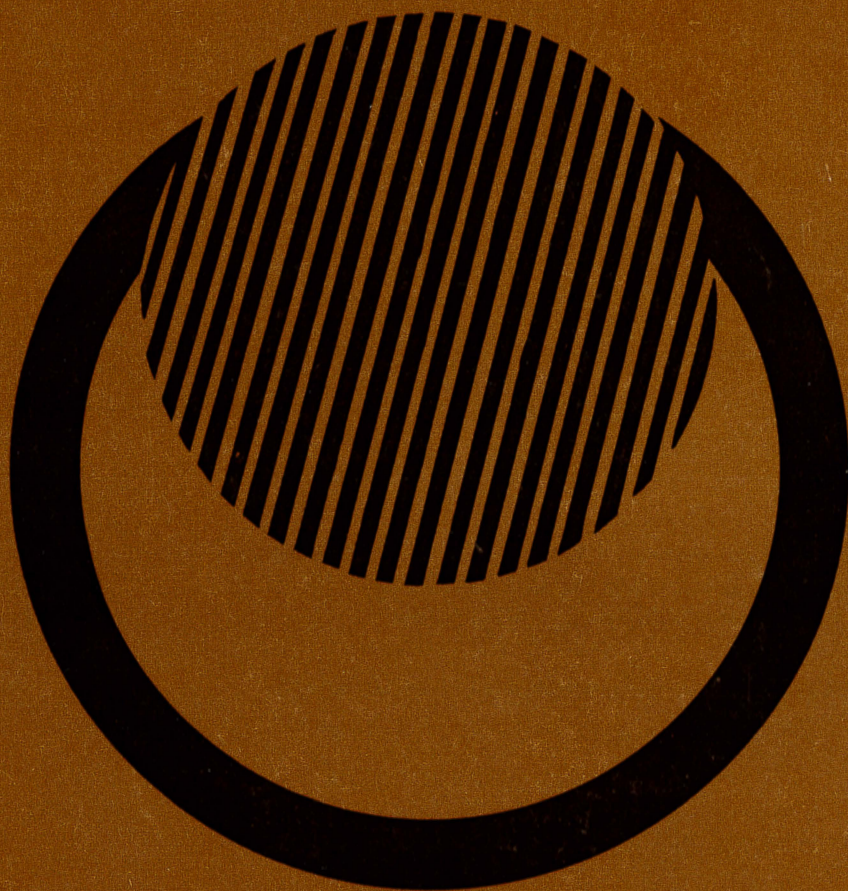

Katsaus

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU

4•1973

• KULTTUURI • POLITIIKKA • TALOUS •

KATSAUS

Julkaisija: Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimittajat:

*Raimo Ruottu (päätoimittaja), Karistimentie 3 C 25,
00920 Helsinki 92, puhelin 337 962*

*Osmo Jokinen (toimitussihteeri), Hakaniemenkatu 3 A 32,
00530 Helsinki 53, puhelin 713 212*

Toimitusneuvosto: kannatusyhdistyksen johtokunta

Tilaukset: KATSAUS sisältyy kannatusyhdistyksen jäsenmaksuun:

opiskelijat 10 mk/vuosi

muut 15 mk/vuosi

*Jäsenmaksukortteja saa Kriittisen Korkeakoulun toimistosta, Lehtikuusentie
6, 00270 Helsinki 27, tai toimittajilta.*

Maksun voi suorittaa postisiirtotilille 71556-0.

Kuusi numeroa vuodessa

Ensimmäinen vuosikerta

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Perustettu 1968

Osoite: Rudolf Steiner -koulu, Lehtikuusentie 6, 00270 Helsinki 27

Puhelin 410 141 (maanantaisin ja tiistaisin klo 18—19)

Sihteerit: Raimo Ruottu (pääsihteeri), Risto Suurla

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Johtokunta: pj. Reijo Wilenius

jäsenet: Ilkka-Christian Björklund, Kalevi Kivistö, Pentti Malaska, Antti-
Veikko Perheentupa, Kyösti Pulliainen (vpj.), Jussi Raumolin, Kyös-
ti Skyttä, Martti Tuomola

Sihteeri: Marjaleena Ruottu, Karistimentie 3 C 25,

00920 Helsinki 92, puhelin 337 962

DETERMINISMI JA IHMISTUTKIMUS

Determinismillä voidaan ymmärtää käsitystä, jonka mukaan sen, mikä on, myös oli tultava sellaiseksi kuin se on. Deterministiset ideat näyttelevät tärkeitä osaa niin luontoa kuin ihmistä ja yhteiskuntaa tutkivissa tieteissä. Mutta ne esiintyvät eri tieteissä varsin eri muodoissa.

Luonnontieteissä determinismi merkitsee, että ilmiöt käsitetään "luonnonlakien alaisiksi". Ihmistieteissä sitä vastoin, että yksityiset tapahtumat ja teot selittyvät yhteiskunnan instituutioista ja säännöistä. Suhteessa determinismiin voidaan siis tehdä rinnastus: luonnonlait — yhteiskunnan säännöt. Koska edelliset ovat "deskriptiivisiä", jälkimmäiset taas "normatiivisia", seuraa tästä että determinismi ilmistä ja yhteiskuntaa tutkivissa tieteissä on jotain aivan muuta kuin determinismi luonnontutkimuksessa.

"Tahdon vapauden" klassinen ongelma on perinteellisesti käsitetty kysymykseksi siitä, onko tahto (luonnonlakien mielessä) "lainalainen". Tämä tapa asettaa probleema on mielestäni erehdys. Kysymys on siitä, missä määrin yksilön teot ja tahtomiset määräytyvät yhteiskunnan normien kautta. Tahdon vapauden problematiikka on täten perusluonteeltaan yhteiskuntafilosofinen.

Kaksi tekojen selitysmallia

Tässä esityksessä hahmottelen kahta tekojen selitysmallia. Ensimmäistä voi kutsua *intentionalistiseksi* selitysmalliksi. Tämän mallin mukaan vastaus kysymykseen, miksi A tekee q :n on seuraava: A aikoo saada aikaan p :n ja katsoo, että tämän aikomuksen toteuttamiseksi hänen on tehtävä q . A :n aikomus yhdessä hänen "tilanteen vaatimuksia" koskevan käsityksensä kanssa määräävät (determinoivat) hänen tekonsa. Ne muo-

Tiivistelmä Jyväskylän Kesässä 3. 7. 73 pidetystä esitelmästä

dostavat hänen tekojensa riittävän syyn eli *perusteen* (engl. reason). Selitys voidaan myös "kääntää" ns. "praktiseksi syllogismiksi" seuraavan kaavan mukaan:

A aikoo saada aikaan p :n

A katsoo, että ellei hän tee q :ta, hän ei saavuta p :tä

Siis: A ryhtyy tekemään q :ta

Olettakaamme, että päämäärään on kaksi keinoa, q ja r , ja että A tietää tämän. Toteuttaakseen aikomuksensa hänen on nyt tehtävä q tai r . Tämän hän tekee esim. valitsemalla q :n. Hänen valinnalleenkin voidaan joskus löytää riittävä peruste, mutta valinta voi myös olla sattuman varassa ja vain "disjunkttiivinen" teko (q tai r) täysin determinoitu.

Toinen selitysmalli viittaa teon suorittajalle ulkoapäin annettuun "symboliseen haasteeseen". Tällainen haaste (challenge) voi olla käsky tai pyyntö tai kysymys — tai myös esim. liikennemerkki mihin reagoidaan. Miksi tartuin pöydällä olevaan suola-astiaan ja ojensin sen naapurilleni? Vastaus: Koska hän pyysi minua tekemään tämän. Tämä voi olla tekoni täydellinen selitys. Naapurini pyyntö on tällöin tekoni riittävä peruste.

Kuvatussa tilanteessa en *aikunut ojentaa* suolaa naapurilleni, enkä myöskään *aikunut suostua* hänen pyyntöönsä. Asia on yksinkertaisesti näin: *suostuin* hänen pyyntöönsä *ojentamalla* hänelle suola-astian. Mutta jos astia olisi luisunut kädestäni ja pudonnut ja minulta olisi kysytty: "Mitä teette?" olisin voinut vastata: "Aioin ojentaa naapurilleni suolakon, koska hän pyysi." Aikomus ikäänkuin rekonstruoidaan perästäpäin. Tämä osoittaa, että oli kysymys intentionaalisesta toiminnasta (teosta), eikä refleksinomaisesta reaktiosta.

Käskyjen ja pyyntöjen ja toisten symbolisten haasteiden esittäminen ja reagoiminen niihin on *institutionalisoitua* inhimillistä toimintaa. Sen edellytyksenä on yhteisö, johon yksilö kuuluu jäsenenä ja jossa hän oppii (hänet kasvatetaan) *osallistumaan* toimintaan.

Myös yhteiskunnan (yhteisön) säännöt ja normit, perinteet ja tavat määrittelevät institutionalisoituja toiminnan muotoja (institutionalized patterns of behaviour). — Miksen parkkeerannut autoani pihalle? Vastaus voisi olla, että se on kiellettyä. Tällöin määräys, sääntö determinoi tekoni.

Kun teko selitetään intentionalistisesti, sen määrää *sisäinen* intention kohde (aikomus ynnä käsitys "tilanteen vaatimuksista"). Kun teko selitetään viittaamalla symboliseen haasteeseen, sen määrää *ulkoinen* intention kohde (osallistuminen sovittuun toiminnan muotoon). Yhteisössä, jossa yksilön toiminta on voittopuolisesti ulkoisten intention kohteiden määräämä, yksilön "tahdonvapaus" on suppeaksi rajoitettu. Mutta myös sisäisillä intention kohteilla saattaa olla ulkoiset (sosiaaliset) determinanttinsa, kuten myöhemmin esitelmässä osoitetaan.

Normatiivinen paine ja internalisointi

Miten ihminen oppii reagoimaan ulkoisiin intention kohteisiin? Oppimista varten on olemassa tyyppillinen motivaatiokoneisto. Se toimii palkintojen ja rangaistusten kautta ja sen tuloksena syntyy yhteisössä yksilöihin vaikuttava *normatiivinen paine*.

Kun yksilö osallistuu institutionalisoituun toimintaan normatiivisen paineen vaikutuksesta, hän asettaa itselleen sisäisen intention kohteen. "En halua menettää kanssaihmisteni luottamusta. Ellen täytä tehtyä sopimusta, saattaa luottamuksen menettäminen olla seurauksena. Siis teen voitavani sopimuksen täyttämiseksi." (Tämä voisi myös olla jonkin yrityksen johdon "praktinen syllogismi".)

On institutionalisoidun toiminnan olennainen piirre, että sitä ympäröi normatiivinen "painekehä" — mutta myös, että tämä paine vain poikkeustapauksissa toimii osallistumisen motiivina. Toiminnan instituioiminen näet tavallisesti palvelee tarkoitusta, jota pidetään "yleisenä etuna". Ilman liikennesääntöjä syntyisi kaaos liikenteessä. Tätä ei kukaan halua. Siis on jokaisen edun mukaisista seurata liikennesääntöjä. Kun osallistumisen, sääntöjen seuraamisen determinoivana voimana ei ole normatiivinen paine vaan instituution, säännön asettama ulkoinen intention kohde, norminmukaista toimintaa sanotaan *internalisoiduksi*.

Internalisointi voidaan tehdä epäiltäväksi

kysymällä, onko instituution tarkoitus todella "yleinen etu" vai palveleeko instituutio verhottuja yksityisiä intressejä. Tällaisen epäilyn seurauksena yhteisön jäsenten kokemana normatiivinen paine saattaa kasvaa; yhteisössä paljastuu "sisäisiä ristiriitoja".

Olettakaamme, että annettu intentionalistinen selitys on tosi. *A* tekee *q:n*, koska hän pitää sitä välttämättömänä aikomuksensa toteuttamiseksi. Mikä on tämän "koska"-suhteen luonne? Tästä on olemassa toisistaan jyrkästi eroavia mielipiteitä filosofien piirissä.

Toiset pitävät kyseistä suhdetta "humelaisena" kausaalisuhteena. Tämä tarkoittaa suhdetta, joka perustuu yleiseen säännönmukaisuuteen (lakiin). Tällöin tavallisesti ajatellaan, että kausaaliyhteys vallitsee aivotiloiksi tulkittavissa olevien intentionaalisten tilojen ja ruumiinliikkeinä kuvattavissa olevan käyttäytymisen välillä. Tämä käsitys on mielestäni virheellinen, koska mainitut "tulokinnat" ovat vain sattumanvaraisia empiirisiä korrelaatioita, eivätkä käsitteellisiä yhteyksiä.

Toiset filosofit pitävät suhdetta loogisena siteenä praktisen päättelyn premissien ja päätöslauseen välillä. Tämäkin kanta, jota olen aikaisemmin puolustanut, lieenee väärä. Voidaan ristiriidattomasti ajatella, että *A*:lla on tietty aikomus ja käsitys sen toteuttamiskeinoista, mutta ettei hän silti toimi "tilanteen vaatimusten" mukaisella tavalla. Tällöin tosin emme *ymmärtäisi* häntä; hänen reaktionsa leimattaisiin käsittämättömäksi, irrationaaliseksi.

Tulokseksi saadaan, että suhde, joka valitsee toisaalta aikomuksen (intention) ja "tilanteen vaatimusten" käsittämisen ja toisaalta toiminnan välillä, ei ole deduktiivisessa mielessä looginen sen enempää kuin humelaisessa mielessä kausaalinena. Se on omaa laatua oleva suhde teon riittävän perustan ja teon suorittamisen välillä. Sen luonnetta on syytä tässä hieman lähemmin tarkkailla.

Teko ja aikomus

Mitä on "teko"? Voisi vastata, että teko on käyttäytymistä intentionaalisesti ymmärrettynä. Mutta miten intentionaalisuus voi ilmetä käyttäytymisestä, ruumiinliikkeistä? Näemme henkilön kävelevän kadulla, paket-

ti kädessä. Paketti tipahtaa hänen kädestään ja hän kumartaa ja tarttuu siihen uudestaan. Käsitämme ilman muuta tämän käyttäytymisen intentionaaliseksi. Miksi näin? Saattaa olla, ettei meillä ole aavistustakaan siitä, *miksi* hän nostaa pudonneen paketin kadulta, mitä hän näin tehdessään aikoo, tavoittelee. Mutta me voimme helposti kuvitella lukuisia sekä sisäisiä että ulkoisia kyseisen henkilön intention kohteita, jotka saattaisivat olla hänen tekonsa riittäviä perusteita. Otaksumme, että jokin niistä on tällainen peruste. Tiedämme kokemuksesta, että tällainen otaksuma tavallisesti on oikea. Tämän ymmärtämyksemme nojalla "näemme" hänen käyttäytymisensä intentionaalisenä toimintana, erään teon suorittamisena.

Tavallisesti ei ole vaikeaa päästä selville toimivan henkilön aikomuksesta ja "tilanteen vaatimuksia" koskevista käsityksistä — eikä myöskään siitä toimiiko hän tilanteen vaatimalla tavalla. Suurin aikomusten ja uskomusten verifikaatiomenetelmä on kysyä asianomaiselta, mitä hän aikoo ja ajattelee. Luottamuksemme vastauksiin perustuu olettamukseen, että vastaaja osallistuu kysymysvastaus-instituutioon kuten ihminen normaalisti. Vain poikkeustapauksissa epäilemme tämän olettamuksen paikkansapitäisyyttä.

Verifikaatiomenetelmiin luottaen voimme ennustaa käyttäytymisen (toiminnan). Intention muodostumisen ja toiminnan välillä on normaalisti aikaväli. Tällä välillä henkilö saattaa "muuttaa mieltään", eikä toimikaan odotetulla tavalla. Mutta mitä lyhyempi aikaväli, sitä epätodennäköisempi on tällainen mahdollisuus ja sitä todennäköisempää on, että ennustus toteutuu. Jos aikaväli on lyhyt, voimme pitää ennustusta "melkein varmana". Tämä on aikomuksen suhdetta toimintaan koskeva *käsitteellinen* huomautus. Elleivät ihmiset normaalisti toimisi välittömästi aikaisemmin ilmaisemien aikomustensa ja "tilanteen vaatimuksia" koskevien uskomustensa mukaisesti, emme voisi oppia (emmekä toisille opettaa), mitä *on* aikoa ja uskoa sitä tai tätä. Meillä ei olisi aikomuksen käsitettä, ainakaan ei sen nykyisessä muodossa. Tähän käsitteeseen *sisältyy*, että praktisen syllogismin premissien totuus normaalisti takaa päätöslauseen totuuden.

Toiminnan ennakointi tuntemiemme aikomusten perusteella muistuttaa vaikutusten ennakointia (humelaisten) syiden tuntemuk-

sen perusteella. Mutta tässä on eräs tärkeä ero. Syyn ja vaikutuksen yhdistää kausaalilaki, joka on yksityistapauksista tehty yleisyys — ja saattaa osoittautua virheelliseksi. Mutta aikomusta ja toimintaa ei yhdistä mikään yleinen laki, vaan niiden välinen side on annettu käsitteiden kautta eikä mikään kokemus voi sitä katkaista.

Halu ja pitäminen

Tekojen selittäminen viittaamalla aikomuksiin ja symbolisiin haasteisiin on vain "lyhyen tähtäimen selitys". Voimme aina kysyä, miksi toimivalla henkilöllä on ne ja ne aikomukset. Miksi hän aikoo, mitä hän aikoo? Moni filosofi ajattelee, että vasta asettamalla tämän kysymyksen pääsemme käsiksi "tahdon vapauden" ongelman ytimeen.

Joskus vastaus kysymykseen, miksi aiomme jotain, on viittaus toiseen aikomukseen, joka (praktisen päättelyn kautta) "vaatii" ensimmäisen aikomuksen muodostumista. Mutta viime kädessä päädytään näistä kahdesta jompaankumpaan aikomuksiemme muodostumisen syyhyn (determinanttiin). Kutsun toista *haluksi* (want) ja toista *pitämiseksi* (duty). Termit, varsinkin jälkimmäinen, on tällöin tutkittava väljässä merkityksessä; pitämisen sijasta on usein osuvampaa puhua henkilöön kohdistuvista odotuksista.

Aikomus tavoitella haluttua asiaa muodostuu silloin, kun tarjoutuu tilaisuus asian saamiseen toiminnan kautta, eikä ole olemassa toista aikomusta, jonka toteuttaminen edellyttää (praktisen päättelyn kautta) halutun asian tavoittelematta jättämistä. Joskus haluamme jotain keinona päämäärään, joka on halumme perimmäinen kohde. Tällöin aikomuksemme perimmäinen selityspeuste on tämä perimmäinen halumme.

Yhteisön (yhteiskunnan) jäsenenä yksilö "sijaitsee" yhdessä tai useammassa normiverkoston "kohdassa", missä hänen otaksutaan toimivan määrättyllä tavalla. Kutsun näitä kohtia *rooleiksi* ja roolin haltijaan kohdistuvia odotuksia *pitämisiksi*.

Esim. valtion päämieheltä odotetaan, että hän toimii valtion etuja, sen arvovaltaa ja hyvinvointia edistävällä tavalla. Tässä roolissa hän tekee päätöksiä ja harkitsee toimenpiteitä, joihin ei yksityishenkilönä voisi tahdollaan vaikuttaa. Vain harvoissa tapauksis-

sa laki asettaa hänen teoilleen normin, jonka rikkomisesta seuraisi rangaistus ja joka tämän kautta määritteli ulkoisen intention kohteen hänen toiminnalleen. Mutta siitä, että hän huonosti hoitaa rooliinsa liittyviä pitämisiä, on hänelle itselleen epämukavia seuraamuksia, jotka hän haluaa välttää — ehkä peläten "historian tuomiota". Tässä mielessä häneen kohdistuu normatiivinen paine, joka "pakottaa" hänet esiintymään roolissaan hänen kohdistuvien odotusten mukaisella tavalla. — Sama koskee, mutatis mutandis, jokaista roolin haltijaa.

Rooliin kuuluvien pitämisen suhde intentionmuodostukseen ja institutionalisoitujen toiminnan muotojen suhde tekoihin ovat analogisia. Molemmissa tapauksissa toimintaa ympäröi normatiivinen painekehä. Mutta yhteisön normaalin elämän ja sisäisen tasapainon kannalta on olennaista, että odotusten mukainen esiintyminen roolissa on *internalisoitunut* (niinkuin sääntöjen seuraaminenkin) ja vain poikkeuksellisesti tapahtuu normatiivisen paineen vaikutuksesta. Roolin kohdalla internalisointi merkitsee, että yksilö antaa hänen roolin kautta kohdistuneiden odotusten (pitämisen) *sellaisinaan* vaikuttaa määräävästi hänen intentionaaliseen toimintaansa.

Eräässä olennaisessa merkityksessä ihmisen tahto on vapaa silloin kun hänen aikomuksensa määräytyvät hänen haluistaan, eikä hänen pitämistään. Yksilö, jonka intentionaalinen toiminta on kauttaaltaan hänen rooliensa ohjaama, on vailla "yksityiselämää" ja ns. rooliensa "orja". Vaikka hänen yhteiskunnallinen valtansa olisikin suuri, hän ei itse ole vapaa ihminen.

Aikomus ja kyvyt

Halujen ja pitämisen ohella on kolmas intentionmuodostukseen vaikuttava ryhmä tekijöitä, nimittäin *kyvyt* (abilities). Ne määräävät aikomukset "negatiivisesti" rajoittamalla ihmisen toimintamahdollisuuksien kentän, hänen aikomuksiensa (tahtonsa) liikku-
ma-alan.

Aikomuksen ja kyvyn välillä on olemassa käsitteellinen yhteys. Jotta aikomus voisi muodostua, vaaditaan (loogisesti), että yksilö uskoo voivansa toiminnallaan toteuttaa intentionensa. Jos halun kohteena on asia, jota yksilö ei kotso voivansa toiminnallaan saavuttaa, hänessä voi muodostua aikomus *oppia*

tavoittamaan se. Tämä puolestaan edellyttää (loogisesti), että yksilö uskoo voivansa oppia tämän ja siten laajentaa aikomuksien, intentionaalisen toimintansa liikkumakentää. Suhteessa siihen kuinka hänen kykijensä määräämä kenttä laajenee tai supistuu, hänen vapautensa kasvaa tai kutistuu.

Kyvyt puolestaan määräytyvät osaksi ihmisen toiminnasta riippumattomista (biologisista, fyysisistä), osaksi hänen vallassaan olevista tekijöistä. Jälkimmäiset tekijät voidaan jakaa kahteen ryhmään: yksilöllisiin ja yhteiskunnallisiin. Yksilö, joka *voisi* oppia tekemään määrättyjä asioita (tavoitteittensa saavuttamiseksi), saattaa silti olla estynyt hankkimasta itselleen vaadittavat kyvyt, esim. koska hänellä ei ole tilaisuutta kouluttaa itseänsä tai varaa hankkia itselleen kyvyn harjoittamiselle tarvittavia apuneuvoja (laitteita, koneita, ym.).

Tapahtumien logiikka

Mitä yksilö annetussa tilanteessa voi tehdä, ei riipu yksinomaan hänen kyvyistään. Se riippuu ratkaisevasti myös tilanteen tarjoamista *mahdollisuuksista* eli *tilaisuuksista*. Alkeellinen esimerkki: Henkilö, joka *osaa* lukea (jolla on "lukemisen kyky"), ei *voi* lukea pimeässä tai vailla tekstiä.

Jokaisella teollaan ihminen luo ja hävittää mahdollisuuksia suorittaa uusia tekoja. Tämä koskee sekä hänen omia että toisten toimintamahdollisuuksia.

Yksilön kyvyt, halut ja pitämiset ovat *suhteellisen* pysyviä. Toiminnan mahdollisuudet sitävästoin alati muuttuvat. Aikomukset toimivat "välittäjänä" pysyvän ja muuttuvan välillä tässä suhteessa. Tilanteen muuttuessa, uusien toimintamahdollisuuksien avautuessa, aikomukset (intentiot) muodostuvan halujen ja pitämisen vaikutuksesta. Tätä tilanteen muutosten (situational change) ja motivaatiotaustan (motivational background) intentioiden välittämää vuorovaikutusta kutsun *tapahtumien logiikaksi* (the logic of events). Se on historian "liikellepaneva voima".

Toisinaan uuden tilanteen (uusine toimintamahdollisuuksineen) luoja ei ole ihminen vaan luonnonvoimat (esim. maanjäristys, tulva); toisinaan se on ihminen ja luonto yhdessä (esim. eroosio, ekologiset tasapainohäiriöt). Aikomukset, jotka muodostuvat tällaisissa tilanteissa ovat usein melkein kaikil-

KOKONAISVALTAINEN SUUNNITTELU JA POLIITTINEN PÄÄTÖKSENTEKO

Suunnittelun ja demokraattisen päätöksenteon yhdistäminen ei ole aivan yksinkertainen kysymys. Tähän liittyvä problematiikka tiedostetaan suhteellisen yleisesti ja siitä käydään keskustelua. Tämä keskustelu on toistaiseksi liikkunut pääasiassa kysymyksen teknillisellä tasolla. On pyritty selvittämään sitä, minkälaisen muotojen puitteissa suunnitelmille voitaisiin saada edustuksellisten elinten vahvistus.

Sen sijaan on hyvin vähän huomiota kiinnitetty siihen, voiko tällaisesta päätöksenteosta tulla mitään muuta kuin muodollisuus. Missä rajoissa demokraattinen päätöksenteko yleensä voi ottaa kantaa pitkän aikavälin ratkaisuihin, tai asettaen kysymyksen toisin, mikä on suunnittelun rooli suhteessa poliittiseen päätöksentekoon?

Yhteiskuntapoliittisen suunnittelun merkitys

On yhä ilmeisempää, että tulevaisuus — mikäli meidän yhteiskunnallamme sellaista on — tulee tuomitsemaan tämän aikakauden erittäin ankarasti. Epäilemättä sitä tul-

laan pitämään eräänä tähänastisen historian mielettömmistä, jollei kaikkein mielettömmimpänä. Meidän erehdyksemme luultavasti kostaavat nykypolven ohella monelle sukupolvelle eteenpäin, sillä virheemme on jatkuvuuden tarveellinen. Mielellön tuhlaamisemme kohdistuu sekä elinympäristöön, luonnonvaroihimme että aikaisempien sukupolvien luomiin kulttuuriarvoihin. Tilalle pystymme ilmeisesti luomaan hyvin vähän muuta kuin pitkälle kehitettyä teknillistä taitoa, jonka kohtuuttomaan yliarvostamiseen olemme tottuneet.

Teknillisen tietämyksen nopea kasvu on muun ohella tehnyt jättäjäismäiset erehdykset mahdollisiksi. Tilanne ei olisi niin vaarallinen, jos kriittinen ajattelumme olisi vahvistunut samaa vahtia. Näin ei kuitenkaan ole käynyt, vaan luonnontieteiden ja tekniikan edistyminen on päinvastoin synnyttänyt yleisen erehtymättömyyden harhaluulon. Tämä asenne, jonka mukaan tiede on jotakin epäilyjen yläpuolella jäävää, on nyt saavuttanut ne suuret joukot, joiden tasolla demokraattinen päätöksenteko tapahtuu. Tällöin auttaa vain vähän, vaikka toisen-

von Wright...

le ihmisille kaikkina aikoina yhteisten halujen ”laukaisijoita”. Ihmiset yrittävät pelastua tai muuttavat uusiin asuinpaikkoihin. Tai he ryhtyvät yhteisiin ”vastatoimenpiteisiin” (sulkurakennuksiin, ympäristönsuojeluun ym.), jotka puolestaan saattavat vaatia (praktisen syllogismin toisen premissin mielessä) institutionaalisia muutoksia.

Toista tyyppiä oleva ”tapahtumien logiikka” on kysymyksessä silloin, kun tilanteen muutokset juontavat juurensa eri rooleissa toimivien henkilöiden aikomuksista, esim. valtioiden tai yhtiöiden hallitusten päätöksistä ja suunnittelusta. Näin syntyvät tapahtumaketjut saattavat näyttää annettuun rooliin sääntöstruktuuriin ”sisäänrakennetun”, väistämättömän kohtalon tieltä.

Edellä sanotulla on pyritty valaisemaan kysymystä, onko olemassa historian kulkua

ja yhteiskunnan muutoksia ohjaavia ”lakeja”. Käsitkseni on, ettei tällaisia lakeja ole, mikäli ”laki” tarkoittaa kokemuksesta saatua, yksilöllistä tai sosiaalista toimintaa koskevaa *yleistystä*. (Laki ”luonnontieteellisessä” mielessä.) Historiassa ja yhteiskuntakehityksessä tavattava, usein ”välttämättömyydeltä” vaikuttava johdonmukaisuus on ”tapahtumien logiikka”, joka kehittyy tilannemuutosten ja motivaatiotaustan vuorovaikutuksesta, annettujen kykyjen (ynnä muiden voimavarojen) ja institutionaalisen kehityksen puitteisissa. Kehyksessä tapahtuvat muutokset vaikuttavat tilanteeseen ja motivaatioon, mutta ne ovat itse tilanteen ja motivaatiotaustan yhdessä aktualisoiman inhimillisen toiminnan tuloksia. Näin voidaan sanoa, että ihminen on samalla historiallisen tilanteen ”vapaa” luoja ja kehityksen ”välttämätön” tulos. □

laista asennetta olisikin tutkijain piirissä ole-massa.

Yhteiskuntasuunnittelu voi muodostua kei-noksi paremman kehityksen suunnan löytä-miselle vain, jos suunnittelun rajoitukset ja arvo-ongelmat riittävän selvästi *tiedostetaan*. Jos näin ei tapahdu, voi suunnittelu yhtä hyvin tulla palvelemaan jättäjäismäisiä ereh-dyksiä ja siten merkitä vain vauhdin kas-vua ihmisen moraalisisessa ja inhimillisessä alamäessä.

Suunnittelussa on tullut tavaksi korostaa kokonaisvaltaisuuden tärkeyttä. Erittäin har-voin on kuitenkin pohdittu sitä, mitä täl-lainen kokonaisvaltaisuus yhteiskuntapolitiik-kassa saattaisi merkitä ja mikä sen erottaa totalitaarisuudesta, joka periaatteessa on yh-den ajatuksen tai ajattelutavan valtaa kaik-keen tapahtumiseen. Jos esimerkiksi kansan-tuloajattelu edustaa kokonaisvaltaisuutta, ei tänä päivänä enää pitäisi olla kovinkaan paljon epäilystä siitä, että tällainen kokonais-valtaisuus hyvin voimakkaasti muistuttaa to-talitaarista arvojärjestelmää.

Näiden näkökohtien pohjalta voidaan pää-tyä seuraavaan väittämään:

Yhteiskuntapoliittisen suunnittelun tehos-taminen voi merkitä yhteiskunnan kehityksen kääntymistä parempaan suuntaan vain sillä edellytyksellä, että suunnittelu lisää mahdolli-suuksia keskusteluun yhteiskuntapolitiikan arvostuksista ja auttaa irtaantumaan totaa-lisen yhteiskuntapolitiikan harhakuvitelmasta.

Seuraavassa pyrin käsittelemään niitä läh-tökohtia, jotka mielestäni tekevät tällaisen väittämän oikeutetuksi. Samalla pyrin esit-tämään ajatuksia niistä rajoista, joissa yh-teiskuntasuunnittelua voidaan toteuttaa, jotta se muodostuisi välineeksi demokratisoitua-valle ja lisääntyvän tietoisuuden pohjalta toteutettavalle yhteiskuntapolitiikalle.

Suunnittelu, tarpeet ja arvostukset

Suunnittelijan ensimmäinen kysymys kos-kee luonnollisesti niitä tarpeita, joiden vuoksi toimintaa tulisi toteuttaa. Tarpeitten mää-rittely ei kuitenkaan ole helppo. Tarpeita on hyvin monenlaisia ja ne voivat olla myös ristiriitaisia. Historiasta löytyy hyvin erilaisia esimerkkejä tarpeitten keskinäiseen arvojärjestykseen asettamisesta.

Tärkein jakoperuste määriteltäessä erilaisia tapoja tarpeitten arvioimiselle lienee se, pi-detäänkö lähtökohtana yhteisöä vai yksilöä.

On helppo osoittaa, että aikaisemmissa histo-rian vaiheissa on yleensä pidetty tavoitteena yhteisön, usein valtion parasta, kun taas täl-lä hetkellä katsotaan yleensä pyrittävän yk-silön parhaan toteuttamiseen.

Valtion paras on eri aikoina tajuttu eri tavoin. Aikanaan se on merkinnyt hallitsi-jan mahdin laajuutta ja hänen hovinsa lois-toa. Tämän perusedellytyksenä on ollut riit-tävä sotilaallinen voima. Lähempänä meidän aikamme ajattelua oli merkantilismin ajan teoria valtionmahdista, jonka nähtiin perus-tuvan ensisijassa aktiivisella kauppa- ja teol-lisuuspolitiikalla saavutettuun metallirahan määrään. Sukulaisuus nyt vallitsevaan kan-santuloajatteluun on nimenomaan siinä, et-tä saatiin aikaan mitattavissa oleva suuri kansakunnan menestyksen ja hyvinvoinnin määrittelemiseksi.

Merkantilismi ei juuri välittänyt yksilön hyvinvoinnista. Yksilö oli sen mukaan tär-keä valtiolle vain tuotantotekijänä ja soti-laana. Taloudellinen liberalismi rikkoi nämä ajatuskuviot ja mursi valtion holhousvallan lähtemällä siitä, että valtion hyvä toteutuu parhaiten silloin, kun kukin yksilö saa va-paasti ajaa omaa etuaan. Sen jälkeen on monen muutoksen ja mullistuksen kautta tul-tu siihen, että valtiolla on vastuu jokaisen yhteiskunnan jäsenen hyvinvoinnista. Tämän vastuun toteuttamiseksi on ryhdytty laske-maan voimavaroja ja kehitetty kansantalou-den kirjanpitojärjestelmä. Kansantulon kas-vun on oletettu suoraan parantavan yhteis-kunnan edellytyksiä turvata yksilöiden ai-neellinen hyvinvointi.

Kansantuloajattelun perusvirhe

Kokemus on osoittanut, ettei yleinen hy-vinvointi suinkaan toteudu kansantulon kas-vaessa. Yleisesti on kuitenkin vielä tiedos-tamatta tämän ajattelutavan perusvirhe, ni-mittäin se, että kansantulon lasketaan yh-teen yhteismitattomia suureita uskoen mark-kinamekanismiin ja sen kykyyn määritellä eri hyödykkeille vertailukelpoinen arvo. Tä-tä alunperin väärää lähtökohtaa on vielä jyr-kästi vääristellyt se manipulointikoneisto, jon-ka avulla tuotanto kykenee vaikuttamaan ihmisen tarpeisiin ja ohjaamaan hänen kul-tuskäyttäytymistään.

Samalla kun kansantulolaskelmat ovat ma-nipuloinnin tehostuessa entisestään menettä-neet kykyään mitata yksilöiden hyvinvoinnin

edellytyksiä, on niistä muodostunut keino suorittaa vertailuja eri valtioiden taloudellisten potentiaalien kesken. Paitsi kunkin valtion sisäistä tuotannon tehokkuutta, ne siten mittaavat myös kansainvälisen kaupan riis-
tomekanismien edullisuutta tai epäedullisuutta kyseisen maan kannalta. Itse asiassa on näin päädytty hyvin lähelle merkantilistista ajattelua. Siten pitäisi myös vähitellen olla riittävän selvää, että kansantulon suuruus ja sen kasvun nopeus on hylättävä yhteiskuntapolitiikan tavoitteenasettelussa.

Kansantuloajattelun hylkäämisen täytynee loogisesti merkitä myös sitä, että kaikki sellaiset yksilöllisten tarpeiden mittaamistavat joissa pyritään kokonaissuureisiin ja joihin markkinamekanismit pääsevät olennaisesti vaikuttamaan, on hylättävä. Selvyyden vuoksi lienee paikallaan lisätä, ettei tämä sinänsä merkitse itse markkinamekanismien hylkäämistä.

Sosiaali-indikaattorit

Uutta tavoitteenasettelua on lähinnä OECD:n ja eräiden sen jäsenmaiden piirissä ruvettu kehittämään mittareita, sosiaali-indikaattoreita, jotka antaisivat kuvan elämisen laadusta. On kuitenkin hyvin vaikea löytää sellaisia yksilöiden kannalta yleisesti tärkeitä arvoja, jotka olisivat niin yksiselitteisiä, että niitä voitaisiin helposti mitata. Tosin esimerkiksi sellaiset arvot, kuten terveys tai koulutustaso saattavat näyttää varsin selkeiltä tavoitteilta. Ensi kuulemalta saattaa tuntua jopa kummalliselta väittää, että ihmiselle on turvattava myös oikeus sairastamiseen ja kuolemiseen. Mutta mitä selvemmin nähdään sairauksien psykosomaattinen olemus, sitä ilmeisempää myös on, että hyvin monille ihmisille pako sairauteen on jopa ainoa keino pelastua elämän paineesta. Joka tapauksessa terveyden yhteiskunnallinen problematiikka on suurelta osalta kaukana siitä, minkä kanssa lääketiede tällä hetkellä askartelee. Siksi entistä tarkemmatkaan tiedot sairauksien esiintymisestä eivät vielä anna kovin paljon viitteitä yhteiskuntasuunnittelijoille siitä, miten yhteiskunnan eri toimintoja pitäisi kehittää.

Puhuttaessa koulutustasosta taas tulee vastaan se havainto, että koulutustason ja kansantulon määrän välillä on voimakas korrelaatio. Tältä pohjalta lähtien voidaan perustella koulutustason nostamista. Mutta jos-

pa kansantulon määrä ei enää olekaan niin tärkeä asia, eikä koulutuksen tehtävänä enää olekaan muuntaa yksilöitä tuotantokoneiston tehokkaiksi rattaiksi? Voidaan perustellusti väittää, että myös paine koulutukseen on lisäämässä sitä yhteiskunnassa yleisesti vallitsevaa painetta, jonka tuloksena on sairauksien määrän kasvu. Joka tapauksessa varmasti joudutaan päättämään siihen, että kasvatuksen ja koulutuksen laatu ihmisen oman yksilöllisyyden toteutumisen kannalta on vähintään yhtä tärkeä asia kuin koulutuksen määrä ja taso tuotantoa ylläpitävänä tekijänä.

Vastaavasti voitaisiin käydä läpi monia muita inhimillisiä tarpeita ja nähdä niiden moniulotteinen kuva. Tietysti on myös sellaisia tarpeita, joitten toteutumista voidaan mielekkäällä tavalla mitata määrällisin suurein. Pidän kuitenkin väistämättömänä, että hyvin monissa tärkeissä yksilöä koskevissa kysymyksissä joudutaan myöntämään kvantitatiivisten käsitteiden mahdottomuus. Elämän laatua voidaan määritellä vain kvalitatiivisin käsittein, toisin sanoen sellaisin käsittein, joita ei voida standardisoida eikä laskea yhteen. Usein on myös niin, että emme kykene edes kvalitatiivisin ilmaisin sanomaan, mikä on hyvä elämä, mutta voimme sen sijaan todeta, mikä sitä ei ole. Yhteiskuntapolitiikassa tämä saattaa merkitä sitä, että eräillä alueilla on luovuttava etsimästä positiivisia tavoitteenasetteluja ja tyydyttävä vain kielteisiä ilmiöitä karsivaan toimintaan.

Vaatii mielestäni melkoista älyllistä epärehellisyyttä kiistää se seikka, että yhteiskunnan ja ihmiskunnan kehitys ovat pikemmin vähentämässä edellytyksiä yhteiskuntapolitiikan kokonaisvaltaiseen tavoitteenasetteluun kuin niitä lisäämässä. Ehkä jokin kokonaan uusi lähtökohta konaisvaltaisuudelle voidaan myöhemmin löytää, mutta ainakaan tällä hetkellä sellaista ei näytä olevan näköpiirissä.

Politiittisen päätöksenteon käsite

Etsiessään otetta yhteiskuntapoliittiseen suunnitteluun on poliittinen päätöksenteko nykyisessä tilanteessa varsin vaikeiden ongelmien edessä. Mutta ennen kuin näitä ongelmia voidaan lähteä lähemmin tarkastelemaan, on ensin syytä sopia siitä, mitä tässä yhteydessä poliittisella päätöksenteolla tarkoitetaan.

Päätöksenteko on jaettavissa poliittiseen ja tekniseen. Poliittinen päätös merkitsee aina valintaa yhteismitattomien vaihtoehtojen välillä eli toisin sanoen arvostusten pohjalta tehtävää ratkaisua. Sen sijaan teknisessä päätöksenteossa on tavalla tai toisella aina kysymys mittaamisesta ja yhteismitallisten asioiden vertailusta. Tietysti on tällöin myös edellytettävä, että mitta-asteikossa toinen pää on positiivinen ja toinen negatiivinen. Mittaaminen voi suoritustavaltaan olla miten mutkallista tahansa, kunhan päädytään vertailukelpoisiin suureihin. Poliittisesta päätöksenteosta voidaan vielä todeta, että valintaperusteet ovat aina viime kädessä eettisiä lukuunottamatta sitä periaatteellisesti erilliseksi katsottavaa aluetta, jolla ratkaisu tehdään esteettisten arvostusten pohjalta.

Tämä poliittisen ja teknisen päätöksenteon välinen ero tekee entistä mielenkiintoisemmaksi yhteiskuntasuunnittelussa vallitsevan pyrkimyksen kvantitatiivisiin eli mitattaviin suureisiin. Tällaisiin pääseminen merkitsisi nimittäin vallanjaon kannalta aivan uutta tilannetta. Poliittisten päätöksentekijäin tulisi ilmoittaa korkeintaan se, kummassa mitta-asteikon päässä on plus- ja kummassa miinusmerkki. Tämän jälkeen suunnittelua johtavilla byrokraateilla olisi täysi valta määrittellä, mitä missäkin tilanteissa tehdään. Käsite teknokraatti on sen vuoksi hyvin kuvaava.

Edellä esitetyn poliittisen päätöksenteon määritelmän pohjalta on selvää, ettei kysymys ole vain poliittisesti valittujen elimien tekemistä päätöksistä. Myös virkamiehet, tuomioistuimet ja taloudellisen vallan käyttäjät tekevät poliittisia ratkaisuja. Tosin virkamies- ja tuomioistuinratkaisuiden poliittisuuden vähentämiseksi on lainsäädännössä määritelty arvostuksia, joiden puitteissa ratkaisujen tulee pysyä. Nämä puitteet antavat kuitenkin usein varsin suuren liikkumavaran. Sen lisäksi näiden poliittisen vallan käyttäjien merkitys uuden lainsäädännön luomisessa on usein ratkaisevan tärkeä.

Tällaiset toteamukset virkamiesten tai tuomioistuinten asemasta merkitsevät tietyn väistämättömän tosiasian tunnustamista. Ei edes pitkälle viety pyrkimys demokratian lisäämiseen päätöksenteossa voi merkitä sitä, että kaikki poliittiset päätökset siirtyisivät edustuksellisille elimille. Niille voivat parhaimmillaankin kuulua vain tärkeimmät pe-

rusratkaisut. Poliittisen päätöksenteon oikea rajaaminen on kuitenkin muussa mielessä tärkeää. Tältä pohjalta voidaan nimittäin esittää se johdonmukainen vaatimus, että virkamieselinten samoin kuin tuomioistuintenkin tulisi selvästi määritellä politiikkansa ja sen tavoitteet ja tämän politiikan saaminen keskustelujen ja kritiikin kohteeksi tulisi mahdollistua.

Poliittisen päätöksenteon mahdollisuudet

On erittäin ilmeistä, että yhteiskuntasuunnittelu, mikäli sitä todella pyritään kehittämään kokonaisvaltaiseksi, asettaa edustuksellisissa elimissä tapahtuvan poliittisen päätöksenteon kohtuuttomien vaatimusten eteen. Tästä puolestaan on demokratian kannalta monia kielteisiä seuraamuksia. Demokraattiseksi tarkoitettu vallankäyttö muodostuu helposti ylikeskitetyksi, joustamattomaksi ja muodolliseksi. Ajan mittaan ei tällainen voi olla käymättä kohtalokkaaksi koko demokraattiselle järjestelmälle.

Kokonaisvaltaiseksi luonnehdittu suunnittelu ja päätöksenteko eivät voi olla johtamatta yhdensuuntaistamiseen, alueellisten erojen huomiotta jättämiseen ja vallan etäntymiseen kansalaisista. Alueellisesti toimivien edustuksellisten elinten tosiasiallinen liikkumavara supistuu varsin vähiin, kun se toimivat kokonaissuunnitelmien toteuttajina.

Kansalaisen asiat päätetään niin kaukana hänestä, että hänelle ei jää edes mitään kanavaa protestinsa esittämiseen, kun mahtavat koneistot vyöryvät hänen ylitseen ja täysin mullistavat hänen totunnaisten maailmansa.

Demokraattisesti valitut edustukselliset elimet toki saadaan ottamaan kantaa kaikenlaisiin asioihin, vaikka tosiasialliset päätöksenteon edellytykset puuttuisivatkin kokonaan. Mitään uutta ei ole siinä, että esim. eduskunnalle tuodaan päätettäväksi niin vaikeaselkoisia asioita, että eduskunta tekee päätökset täysin tietämättä mistä on kysymys. Ehkäpä tieteen tahtoenkin on eduskunta tällä tavoin ohjattu harhaan. Mutta jos eduskunta joutuisi tekemään päätöksiä hyvin moniulotteisista useiksi vuosiksi laadituista yhteiskuntapoliittisista suunnitelmista, jotka vielä kirjoitetaan matemaattisella kielellä, on selvää että tällaisesta päätöksenteosta muodostuisi puhdas farssi.

Olettakaamme kuitenkin, että suunnitelmat kyetään kirjoittamaan selväkieliseen asuun ja että niitä koskevaan päätöksenteon on olemassa edes välttävät teknilliset edellytykset. Tällöinkin pitkällä aikavälillä tehtävät kiinteät ratkaisut saattavat muodostua poliittisesti kohtuuttomiksi. Yleiset arvostukset saattavat muuttua monista tekijöistä johtuen hyvinkin nopeasti.

Päätöksentekijä on edustuksellisessa elimessä kuitenkin varsin sidottu valitsijoihinsa ja vain harvoin kykenee tekemään päätöksen, jonka välttämättömyyttä hänen valitsijansa eivät vielä voi ymmärtää. Tällainen päätös saattaa kyllä jo suhteellisen lyhyenkin ajan kuluttua tulla täysin toisella tavalla mahdolliseksi.

Helpommin ymmärrettävä asia on se, että parlamentaarisessa demokratiassa voima-suhteet erilaisten poliittisten suuntien välillä muuttuvat. Tälle muuttumismahdollisuudelle on myös yhteiskuntapolitiikassa varattava vaikutustilaa.

Edellä sanottu on pelkistettävissä toteumukseen, että poliittiselta päätöksenteolta ei tule edellyttää liian suuria eikä liian kauaskantoisia kokonaisratkaisuja. Jos näin tehdään, demokratia joutuu ylimitoitettujen vaatimusten eteen ja on vaarassa ajautua vaikeisiin kriiseihin.

Johtopäätökset

Sekä yhteiskuntapolitiikalle asetettavien tavoitteiden että poliittisen päätöksenteon mahdollisuuksien tarkastelu näyttää johtavan siihen päätelmään, että pitkälle aikavälille laadittavaa kokonaisvaltaista yhteiskuntasuunnitelmaa on pidettävä kysymättömänä ajatuksena, jonka käytännön toteuttamiselle tuskin on löydettävissä mitään mielekkäitä muotoja. Itse asiassa olisikin syytä pohtia enemmän sitä, minkä vuoksi tällaisesta kokonaisvaltaisesta suunnittelusta niin paljon puhutaan. Ilmeisesti on kysymys lähinnä siitä, että yritetään ylläpitää uskoa hyvin vaikealta näyttävien yhteiskuntapolitiittisten ongelmien ratkaisumahdollisuuksiin. Juuri tällainen usko sisältyy ajatukseen kokonaisvaltaisesta suunnittelusta, joka nähdään keinona kehitys ihmisen rationaalisesti hallitsemaksi. On houkuttelevaa luonnehtia tällaista uskosta paaksi todellisuudesta.

Asiaintilan rehellinen toteaminen ei kui-

tenkaan välttämättä merkitse sitä, että kaikkea suunnitelmallisuutta yhteiskuntapolitiikan toteuttamisessa väitetään harhakuvaksi. Mutta olisi syytä tehdä selvä ero kahden käsitteen, nimittäin toisaalta suunnittelun toiminnan ja toisaalta suunnitelmallisen toiminnan välillä. Tällöin tarkoitan suunnitellulla toiminnalla sitä, että toteuttaminen tapahtuu ainakin kaikilta tärkeimmiltä osin tarkoin ennakkolta tehtyjen ratkaisujen pohjalta, toteuttajan luovan panoksen jäädessä vähäiseksi. Suunnitelmallisella toiminnalla taas ymmärrän sellaista lähtökohtaa, jossa pyritään etukäteen vain selvittämään toiminnan keskeiset ideat. Niiden pohjalta jätetään toteutuminen eri tasoilla ja eri ajanjaksoilla olennaisilta osin toteuttajan luovan ajattelun varaan. Kysymys ei suinkaan ole selkeästä ajattelusta luopumisesta tai toiminnan kaikkien eri vaikutusten tiedostamatta jättämisestä, vaan siitä, että tämän annetaan toteutua eräänlaisena tapahtumisen virtana eikä määrääjoin määräraportaassa tapahtuvana kertasuorituksena.

Siirtyminen suunnitellusta toiminnasta suunnitelmalliseen ei edes merkitsisi luopumista sellaisten useiksi vuosiksi eteenpäin laadittujen tapahtumamallien tekemisestä, joissa tietyn toimintaidean toteuttamismuodot ja niistä aiheutuvat seuraukset on pyritty kuvaamaan mahdollisimman tarkasti. Tällaisten suunnitelmien merkitys muodostuisi kuitenkin toisenlaiseksi. Ne olisivat lähinnä päätöksentekijöille annettavaa informaatiota, joka auttaisi suhtautumaan lyhyellä tähtäimellä tehtäviin ratkaisuihin riittävän kriittisesti ja määrittelemään eri toimintojen uudelleen suuntaamistarpeet riittävän aikaisessa vaiheessa. Täten ymmärrettynä suunnittelu olisi omiaan lisäämään mielekkään demokraattisen päätöksenteon mahdollisuutta.

Yhteiskuntapolitiittista suunnittelua koskevasta tämän hetken keskustelusta saa helposti sen kuvan, että olemme ajautuneet eräänlaiseen suunnittelun hybriskeen. Siitä irti pääseminen edellyttää, että keskustelussa tulevat riittävästi esille muut kuin suunnitteluun liittyvät tekniset ongelmat, nimittäin arvokysymykset ja demokraattisen päätöksenteon vaikeudet. Mutta näiden kysymysten riittävä selvittely saattaa vaatia koko yhteiskunnan perusarvojen pitkälle menevää uudelleen arvioimista. □

IHMINEN LUONNONESIINTYMÄNÄ

Ihmisen ekosysteemiksi käsitetään tavallisesti maapallo olosuhteineen, joista auringon säteily, ilmakehä, vedet, maaperä, maan sisäinen lämpö muodostavat rungon. Myös ekologisesti on ihmisenkin kohdalla olemassa kuitenkin mikrosysteemejä, joissa dynamiikka ja säteily, vuorovaikutus ja riippuvaisuus, veto- ja hylkivien voimien virtailut määräävät ja säätelevät mikrokäyttäytymisen moninaisuutta. Viime kädessä nämä voimat säätelevät ihmisyksilön tiloja ja asenteita ja täten myös liikkeitä, ilmeitä, toimintoja, tekoja makrokäyttäytymisenkin piirissä.

Me murehdimme ekologian otsikon alla ympäristömme saastumista. Murehtiminen johtaa toivottavasti ripeisiin ryhtiliikkeisiin ja toimenpiteisiin. Meidän tulisi heti aloittaa huolehtiminen myös mikroekologiastamme, niistä ekosysteemeistä, joissa saaste tuhoaa ihmisyksilöiden terveyden ja onnen mahdollisuudet, pilaa ihmisyksilöiden väliset suhteet, vaarantaa ihmisyksilöiden ja ihmislajin kehityksen.

Ihmisen elämään ja hyvinvointiin vaikuttavan dynamiikan alueella suurta yleisöä kiinnostavat enemmän animaalisien magnetismin, spiritistisen mystiikan, ihmeparantajien taikavoiman, telepatian, näkökykyyn pohjaamattoman lukemisen, tähtisäteilyn ja planeettojen vuorovaikutuksen kohtalokkuuden tutkiminen kuin ne ilmeiset, osittain tunnetut ja osittain vielä tunnistamattomat voimatekijät ja syy-yhteydet, joita lääketiede ja psykiatria ovat jo vuosikymmenet sitten löytäneet psyyken tilojen ja somaattisten sairauksien kesken, vast. psyyken rakennevaurioiden ja psykiatristen sairauksien ja poikkeamien kesken. Meidän tulisi keskittää harrastuksemme joskus myös siihen mahdolliseen myönteiseen, elämänläheiseen ja onnentäyteiseen vuorovaikutukseen, joka vallitsee somaattisen terveyden ja psyykkisen onnellisuuden suuntaan ihmissuhteiden tärkeimmässä voimakentässä.

Ihmisyksilön mikroekologia

Ihmissuhteet ovat ihmisyksilön sisäisen ja ihmisten välisen dynamiikan ekologinen pääalue. Sen työnimi olkoon tässä ihmisen mikroekologinen järjestelmä. Tämän järjestelmän ratkaiseva kenttä on biologinen organismi, jota sanotaan perheeksi. Perhe on ihmisen lajityypillinen ekosysteemi.

Perheensisäisistä ekosysteemeistä tärkein on *dyadi*. Sitä vallitsee vastasyntyneen ihmislapsen a) psyyken rakentuminen ensivaikutelma ensivaikutelmalta, b) psyykkisten toimintojen kehittymisen, eriytymisen, kasvun, kypsymisen, luovuuden ilmiöt ja funktiot sekä c) hyvinvoinnin, onnellisuuden, oivalluksen, ilon elämykset ja d) näiden kaikkien fysiologiset, biokemialliset, neurobiologiset vastineet, ekvivalentit koko somassa, subkorteksissa, gammasysteemeissä.

Perhe-organismien sisällä toimii myös toinen tärkeä ekosysteemi, josta voi käyttää työnimenä aviosuhde. Sen anti on osapuolille koituva uusi ja jälleen uusi tilaisuus laueta, levätä, virkistyä, *uudesti syntyä* koko energiatalouden läpäisevässä, kokonaisvaltaisessa, *totaalisessa* prosessissa.

Luonnonsuojelu näissä ekosysteemeissä ja koko mikroekologiassa edellyttää luonnonlakien kunnioittamista psyko-fysiologisessa tapahtumisessa, joka liittyy kaikkeen tunteen ja affektielämään ja jolla on välitön vaikutus mm. somaattisen ja psyykkisen terveyden vast sairauden ilmiöihin.

Tavanomainen psykologia käyttäytymistieteenä hakeutuu yhteiskuntatieteiden piiriin. Tieteellinen psykologia mikrokäyttäytymisen huomioiden (vrt. yllä fysiologian, biokemian ja mm. histologian, patologian löydökset), ja psykosomaattiseen vuorovaikutukseen jopa keskittyen, kytkeytyy välittömästi luonnontieteisiin. Tämä kaksinapaisuus psykologian tieteen kentässä on osattava käyttää optimaalisella tavalla ihmisen elämän ja onnellisuuden hyväksi.

Jatkuu s. 17

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

TAVOITTEET

Kriittinen korkeakoulu pyrkii täyttämään sekä eräitä korkeakoulun että yleisen aikuiskasvatuksen tehtäviä, lähinnä sellaisia tehtäviä, joita nämä ovat laiminlyöneet. Sen tarkoituksena on saattaa yhteen eri yhteiskuntapiirien ja ikäluokkien edustajia pohtimaan yhdessä sellaisia ongelmia, joiden käsittelyyn muualla on vähemmän mahdollisuuksia. Samalla laitos toimii yleisenä foorumina, missä yleisöllä on mahdollisuus kuulla näistä asioista ja toisaalta ottaa itse osaa asioiden käsittelyyn.

Toiminnassaan Kriittinen Korkeakoulu pyrkii avoimuuteen ja on riippumaton poliittisista tai muista yhteiskunnallisista ryhmittymistä. Tilaisuuksissa ovat jatkuvasti edustettuina hyvin erilaiset mielipidesuunnat.

Kriittinen Korkeakoulu pyrkii ennenkaikkea kehittämään uusia ideoita, jotka vastaisivat kulttuurin ja yhteiskunnan nykyisiä kehitystarpeita. Tässä toimii keskeisenä välineenä avoimien työryhmien muodostaminen.

TOIMINTA

Käytännön toiminnasta vastaa sihteeristö. Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistyksen johtokunta toimii ohjelmapoliittisena ja toiminnallisena suunnitteluelimenä. Kriittisessä Korkeakoulussa järjestetään lukukausittain iltaisin ja viikonloppuisin keskustelutilaisuuksia, luento- ja alustussarjoja, symposiumeja sekä avoimia työryhmiä, joissa käsitellään ihmisen ja yhteiskunnan keskeisiä ongelmia.

Tilaisuudet ovat avoimia ja maksuttomia. Ne järjestetään Rudolf Steiner -koululla (Lehtikuusentie 6, Helsinki 27). Arkipäivisin tilaisuudet alkavat klo 19, sunnuntaisin klo 16.

SYKSYN OHJELMA

Syksyllä 1973 järjestetään kaksi laajempaa alustussarjaa: "Jooga — eräitä länsimaisia näkökulmia" ja "Ihminen, tekniikka ja luonto". Ne jatkuvat lomittain maanantaisin ja tiistaisin loka-marraskuussa. Tanssitaiteen kehittämisen avoin työryhmä järjestää kolme tilaisuutta. Lisäksi ohjelmassa on muita alustuksia ja symposiumeja.

Oheisena on syksyn ohjelma teemoittain (keskiaukeamalla kronologisesti). Marrasjoulukuussa saatetaan järjestää vielä muutamia muita tilaisuuksia, joista ilmoitetaan myöhemmin. Ohjelmasta informoidaan myös viikottain Ylioppilaslehdessä sekä Helsingin päivälehtien "Tapahtuu tänään"-palstoilla.

1. Jooga — eräitä länsimaisia näkökulmia

Sarja käsittää viisi tilaisuutta, joissa pyritään selvittämään joogan filosofista perustaa, käsitellään eräitä joogan lajeja sekä joogan sijoittumista muihin itämaisen filosofian suuntiin nähden. Sarjassa tarkastellaan myös, mitä annettavaa joogalla on länsimaiselle ihmiselle nykyisin.

1. 10. Olli Ruoho: *Joogan filosofinen perusta.*
15. 10. Harry Halén: *Joogan lajien synty ja sisältö*
22. 10. Harry Halén: *Lamalainen joogatantra*
6. 11. Aimo Palomäki: *Meditaatiotilojen tieteellinen tutkimus*
19. 11. Erkki Melartin: *Joogan funktiot nyky-yhteiskunnassa*

2. Ihminen, tekniikka ja luonto

Teknis-taloudellinen kehitys on ryöstäytynyt ihmisen hallinnasta. Tämä on nykymaailman tasapainottomuuden taustalla. Hallitsee-ko ihminen tekniikkaa vai tekniikka ihmistä?

Sarjassa "Ihminen, tekniikka ja luonto" pohditaan tekniikan olemusta, sen vaikutusta ihmiseen, yhteiskuntaan ja luontoon.

8. 10. Jussi Raumolin: *Tekniikka luonnon-ilmiönä*
16. 10. Veikko Leväaho: *Ruumiin tekniikka — joogasta urheiluun*
29. 10. Atos Wirtanen: *Tekniikan historiallisia vaikutuksia*
5. 11. Risto Nurmi: *Länsimainen tekniikka ja kolmas maailma*
19. 11. Juha Partanen: *Teknokratia ja sosiaali-tekniologia*
26. 11. Heikki Toivonen: *Pehmeä tekniikka ja biotekniologia*

KULTTUURIKESKUS

Kriittinen Korkeakoulu

Syksy 1973

LOKAKUU

- Ma 1. 10. Toimittaja Olli Ruoho:
Joogan filosofinen perusta
(*Jooga*)
- Su 7. 10. Tanssitaiteilija Juhani Laustiola:
Tanssitaiteen työllisyys, koulutus
ja arvostus
(*Tanssitaiteen työryhmä*)
- Ma 8. 10. VTK Jussi Raumolin:
Tekniikka luonnonilmionä
(*Ihminen, tekniikka ja luonto*)
- Ti 9. 10. Eläimellisiä ihmiskohtaloita ja
muuta laulelmia
Ykä, Matti ja Liisa soittavat ja
laulavat
- Su 14. 10. Tanssitaiteilija Marjo Kuusela:
Uuden tanssitaiteen asema ja
mahdollisuudet
(*Tanssitaiteen työryhmä*)
- Ma 15. 10. FK Harry Halén:
Joogan lajien synty ja sisältö
(*Jooga*)
- Ti 16. 10. Toimittaja Veikko Leväaho:
Ruumiin tekniikka — joogasta
urheiluun
(*Ihminen, tekniikka ja luonto*)
- Su 21. 10. Tanssitaiteen kehittäminen —
symposium
- Ma 22. 10. FK Harry Halén:
Lamalainen jooga-tantra
(*Jooga*)
- Ma 29. 10. Atos Wirtanen:
Tekniikan historiallisia vaikutuk-
sia
(*Ihminen, tekniikka ja luonto*)

MARRASKUU

- Ma 5. 11. Fil.yo. Risto Nurmi:
Länsimainen tekniikka ja kolmas
maailma
(*Ihminen, tekniikka ja luonto*)
- Ti 6. 11. Opettaja Aimo Palomäki:
Meditaatiotilojen tieteellinen tut-
kimus
(*Jooga*)

- Su 11. 11. Hallinnollisen lainkäytön kehittä-
minen — symposium Alustajat:
yljohtaja K. J. Lång ja HTK
Teuvo Pohjolainen
- Ma 12. 11. Lääk.tri Erkki Melartin:
Joogan funktiot nyky-yhteiskun-
nassa
(*Jooga*)
- Ma 19. 11. Valt.lis. Juha Partanen:
Teknokratia ja sosiaali teknologia
(*Ihminen, tekniikka ja luonto*)
- Su 25. 11. Prof. Pentti Malaska:
Rooman Klubin toiminnasta
- Ma 26. 11. VTK Heikki Toivonen:
Pehmeä tekniikka ja bioteknolo-
gia
(*Ihminen, tekniikka ja luonto*)
- Ti 27. 11. Kansanmusiikki nyky-yhteiskun-
nassa
Pelimanni Vesa-Tapio Valo: Kan-
sanmusiikin nuotinnokset
Pelimanni Mauno Järvelä: Esi-
tystradition tallentamisen välttä-
mättömyys kansanmusiikissa

JOULUKUU

- Ma 3. 12. Toimittaja Anne Paalo:
Makrobiottinen ravintojärjestel-
mä
- Ti 4. 12. DI Martti Tuomola:
Liikenne käännekohdassa — pa-
kollinen pysähdys vai suunnan-
muutos

Huom! Maanantaisin ja tiistaisin tilaisuudet
alkavat kuten ennenkin klo 19, mutta sun-
nuntaisin klo 16.

Kaikki tilaisuudet ovat avoimia ja maksutto-
mia.

Ohjelmaan marras-joulukuussa mahdollisesti
tulevista lisäyksistä ilmoitetaan seuraavassa
Katsauksessa.

* Alustuksia julkaistaan Katsaus-lehdessä,
jota voi tilata Kriittisen Korkeakoulun toi-
mistosta tai maksamalla vuositilausmaksun 15
mk (opiskelija 10 mk) ps-tilille 715 56—0.

Kulttuurikeskus Kriittinen Korkeakoulu

Osoite: Rudolf Steiner -koulu Lehtikuusentie 6, Helsinki 27

Puhelin 410141 (Maanantaisin ja tiistaisin klo 17—18.30)

3. Hallinnollinen lainkäyttö

Viranomaisten tehtävät ja toimikenttä laajentuvat. Yhä useammat asiat tulevat lakisääteisen hallinnon piiriin. Pystyykö hallinto kehittämään ihmisten tarpeiden mukaisesti vai tulee ko siitä yhteiskunnallinen kasvannainen? Onko hallintovallan lisääminen tarpeellista? Onko päätöksentekijä riittävässä henkilökoh- taisessa vastuussa vai toimiiko hän lähinnä koneiston osana? Voidaanko viranomaiselta vaatia tavoitteittensa julkista ohjelmointia vai tyydytäänkö väljien säännösten tapaus- kohtaiseen tulkittamiseen?

14. 11. *Hallinnollisen lainkäytön kehittäminen — symposium* Alustajat mm.: K. J. Lång ja Teuvo Pohjolainen

4. Tanssitaiteen kehittäminen

Tanssitaide kuuluu perinteisiin taidemuotoihimme, mutta sen asema ja arvostus eivät ole samalla tasolla muiden taiteiden kanssa. Tanssitaiteen avoin työryhmä pyrkii selvittämään syitä, jotka ovat johtaneet nykyiseen tilanteeseen sekä toimenpiteitä, joilla tanssitaide voidaan edelleen kehittää. (Huom. tilaisuudet sunnuntaisin klo 16)

7. 10. Avoin työryhmä, alustaa Juhani Laustiola: *Tanssitaiteen työllisyys, koulutus ja arvostus*
14. 10. Avoin työryhmä, alustaa Marjo Kuusela: *Uuden tanssitaiteen asema ja mahdollisuudet*
21. 10. *Tanssitaiteen kehittäminen — symposium*

5. Kansanmusiikki ja laulelmamusiikki

1. Laulelmamusiikki on lähinnä kaupunki-yhteisössä syntynyt kansanmusiikin uusi muoto tulkita musiikin keinoin niitä elämyksiä, joita nykyajan elämäntapa herättää.

9. 10. *Eläimellisiä ihmiskohtaloita ja muita laulelmia* Ykä, Matti ja Liisa soittavat, laulavat ja kertovat

2. Suomalaisen kansanmusiikin perinnettä on nuottien muodossa merkitty muistiin laajalti, mutta *esitystradition* tallentamiseen ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota. Kuitenkin kansanmusiikkia esiintyy eri muodoissa kulttuurimme erilaisissa yhteisöissä, joissa vanha kansanmusiikki elää ja kasvaa ja uusi musiikki syntyy kunkin yhteisön olemuksen mukaisesti.

27. 11. *Kansanmusiikki nyky-yhteiskunnassa — symposium*
Vesa-Tapio Valo: *Kansanmusiikin nuotinnokset*
Mauno Järvelä: *Esitystradition tallentamisen välttämättömyys kansanmusiikissa*

6. Muita tilaisuuksia

25. 11. Pentti Malaska: *Rooman Klubin toiminnasta*
3. 12. Anne Paalo: *Makrobiottinen ravintojärjestelmä*
4. 12. Martti Tuomola: *Liikenne käänne- kohdassa — pakollinen pysähdys vai suunnanmuutos*

7. Työryhmät

Kriittisessä Korkeakoulussa toimii syksyn aikana kaksi avointa työryhmää:

1. *Ekologia-työryhmä*, joka jatkaa viime keväänä alkanutta toimintaansa. Ryhmän pyrkimyksenä on selvittää niitä periaatteita, joiden avulla talous- ja tuotantoelämä saatetaan sopusointuun luonnon kanssa. (Kyösti Pulliainen ja Raimo Ruottu)
2. *Tanssitaiteen työryhmä*, (vrt. edellä kohta 4.). (Risto Suurla)

Lisäksi valmistelevaa työtä tehdään kahdessa muussa työryhmässä:

3. *Ekologinen yhdyskuntasuunnittelu* (Mikko Karjanoja) sekä
4. *Aikuisopiskelu* (Eila Sandborg).

Työryhmätyöskentelystä kiinnostuneet voivat ottaa yhteyttä sihtereihin.

*

Steiner-seminaari

Alkaa tiistaina 25. 9. klo 19. Reijo Wilenius pitää kolme ensimmäistä alustusta aiheesta "Meditaatio henkisen tiedostamisen keino". Seminaari, joka on avoin kaikille kiinnostuneille, sisältää johdatuksen Rudolf Stein- nerin antroposofiseen hengentieteeseen. Alus- tukset ovat tiistaisin klo 19 lokakuun loppuun saakka. Seminaariin liittyy myös taiteellisia kursseja (eurytmia, maalaus ja muovailu) ja viikonloppuseminaareja. Tarkemman ohjel- man saa seminaarin alkaessa.

Kinos . . . (jatkoa s. 12.)

Tiedonpuhdistuskokeilu

Kytkemällä ihmistä koskevan tieteen luonnontieteisiin saamme psykologisen tiedon kriteeriksi *koeteltavuuden vaatimuksen*. Viemällä psykologian luonnontieteiden yhteyteen saamme myös tueksemme filosofisen *käsitte-analyysin* ja sitä tietä ajatuslakien ”pelisäännöt” ja käsittemäärittelyn sopimus pohjaiset ”välineet”.

Käsitteellisesti ihminen on määriteltävissä tehokkaimmin niiden *erottavien tuntomerkkien* nojalla, jotka irrottavat ihmisen muusta luonnosta.

A. *Ihmisen pääntuntomerkki* eläinopin puitteissa on ihmisen *aivot*, jotka erottavat hänet *muista kädellisistä*. Ihmisen arvoituksen ratkaisu ei löydy eläinten tutkimuksesta sen enempää kuin antropologisista tutkimuksista, vaan vaatii *aivotyötä*, jonka kohdistamme ja keskitämme siihen *tietoon mitä meillä jo nyt todella on ihmisen aivoista*.

Tiedämme mm. että aivosolut jakautuvat määräkerrat lopulliseksi lukumääräkseen jo ennen syntymää. Tästä syystä on syntyvän ihmislapsen kallon koko hyvin suuri. Siksi ihmislapsi voidakseen syntyä luonnollista tietä syntyy aina keskosenä. Tästä johtuu, että ihmisen lapsi tarvitsee omalaatuista huolenpitoa pitkään syntymän jälkeenkin.

Kehitystapahtuma, joka johti hedelmöitystä munasolusta syntyväksi ihmislapseksi saakka, jatkuu kiihkeässä tahdissa myös syntymän jälkeen. Mm. psyyken rakenteet ja samalla lapsen minäkäsitys, itsetunto, itsen arvostaminen, elämyksellinen perusturvallisuus ja kiinnittyminen ensimmäiseen objektiin, äitiin, tapahtuvat luonnon aikataulun mukaisesti, ja ne tapahtuvat riittävän hyvin vain annetun ajanjakson puitteissa. Samat funktiot ja rakenteet *vahingoittuvat* saman ajanjakson puitteissa, ja pysyvästi koko elämän ajaksi, jos lasta ei kohdata oikein. Lapsi on kohdattava ajanmukaisesti, myönteisesti, hellästi ja oikein, muuttumattomana pysyvän äitihahmon taholta. Ratkaisevasta kaudesta kolme ensimmäistä kuukautta menee siihen, että lapsi kiintyy äitiin — vastaavalla tavalla kuin hedelmöitynyt munasolu kiintyy kohdun seinämään istukkaansa voidakseen kehittyä edelleen sikiöksi. Analogia on poikkeuksellisen käyttökelpoinen: äitisuhde ja lapsen kiintyminen äitiin toimii napa-

nuoran tavoin: johtaa perille lapsen kaiken mitä lapsi kunakin hetkenä tarvitsee psyykensä rakennus- ja kehitysmateriaaliksi. Äitisuhde myös vie pois kaiken kuonan ja tarpeettoman, ja siivilöi ja pidättää kaiken vahingollisen. Tämä tapahtuu luonnonlain väistämättömyydellä ja luonnon ohjelman (vrt. DNA-ohjelma!) tahdissa.

Perhe on näin ollen se kohtu, missä äiti on istukka ja vastasyntynyt on psyykesikiö. Näitä yhdistää dyadi-suhteen napanuorana viettivoimainen vaihtoehtoläma, jolle aikuisen äiti-ihmisen harkinta ja lisääntyvät tiedot voivat tuoda paljon apua ja rikasteita. Psyyken vegetatiivinen, kasvinomainen, automatismeina ja vaistoreaktioiden tavoin laukeava ydinalue rakentuu aivojen subkorteksiin syntymän jälkeen ja jää sinne pysyviksi kytkennöiksi, radoiksi, dynaamiseksi latauksiksi. (Vrt. ns. ”gammahermosto”!) Näiden latauksien *sävy* voi olla plus- tai miinus-merkkinen a) lapsen minän ja itsetunnon, mutta myös terveyden kuten menestyksenkin, myöhempien ihmissuhteiden niin kuin luovuudenkin kannalta. Plus-miinusero ratkaisee aivan välittömästi sen, vahvistuuko lapsen perusturvallisuus vai järkkyykö se. Latauksien myönteinen vast kielteinen panos aiheuttaa samalla b) biokemiallisia, elämänmyönteisiä prosesseja vast. elämäntietoisia, terveyttä vaarantavia, kudoksiakin heikentäviä rasisustiloja. (Vrt mikro-käyttätyminen yllä!) Kaiken aikaa tämä plusmiinus-kaksinaisuus ilmenee myös meille tajuttavana, c) lapsen tyytyväisyytenä, *onnellisuutena* vast. tyytymättömyytenä, siihen liittyvine hälytys-signaaleineen. (Makrokäyttätyminen)

Onnellisuus on täten alusta alkaen *oire, kriteeri*, jonka merkitys on ratkaiseva nimenomaan *ihmisyksilön* varhaisen aivotuominnan ja sen monipuolisuuden ja tasapuolisuuden kannalta. Lapsen onnellisuudesta vast onnellisuuden puutteesta voimme päätellä kohtaammeko lapsen ja hänessä kiihkeästi tikittävän luonnonohjelman laadullisesti ja aikataulullisesti *oikein* vai *emmekö*.

Ihminen kehittyä yhä

B. Ihmisen toinen tärkeä tuntomerkki — ja useimmiten unohduksiin jätetty! — on se, että ihminen on *lajina* ainoa, joka yhä jatkuvasti kehittyä. Tämä tuntomerkki kyt-

keytty edelliseen sikäli, että yksilönkehityksen puitteissa ei vielä koskaan *ihmisaivojen koko potentiaali* ole tullut lähimainkaan käyttöön, puhumattakaan että aivojen funktiomahdollisuudet olisi käytetty hyväksi tyhjentävästi. Lajin kehitys jatkuu tuhansia ja taas tuhansia sukupolvia sen kapasiteetin kehittämiseksi mikä jo olemassa olevilla toimintamahdollisuuksilla voitaisiin saavuttaa. Mitä oikeammin ja herkemmin kohtaamme vastasyntyneemme, ja mitä pitempään heidän kehitysherkkyytensä ja luovuutensa säilyy suojatuissa ja rikastetuissa prosesseissa perheekosysteemin turvin, sitä pitemmälle kehittyvät tietenkin näiden yksilöiden elämän aikana ihmislajin kehitysmahdollisuuksien ilmentymät jo h e i s s ä.

Ihminen kehityspanos

C. Jokaisen ihmislapsen rajaton kehityspanos, jonka kaari kantaa sadan vuoden tuntumaan, ja ihmislajin *lajinkehityksen* yhä käyttämättömät reservit ihmisen aivorakenteessa, muodostavat niin merkittävän dynaamisen tekijän, että tiedonpuhdistus tulisi ulottaa myös viettidynamiikan alueelle.

Elollinen luonto pyrkii *säilymään elossa* ja *jatkamaan sukua*. Ihmisen sisältämä luonnon ohjelma käsittää tämän lisäksi valtavan kehityspanoksen, joka todennäköisesti on ratkaisevin energieettinen tekijä ihmisen elämässä.

Elossapysymisen vaarantuminen aiheuttaa kipuja, kärsimyksiä, sairastumista, mikä kaikki on hälytysjärjestelmää, joka pakottaa korjaamaan tilannetta.

Suvun jatkamista vaarantavat tekijät aiheuttavat häiriötiloja, aggressioita, kieroutumisia, masennusilmiöitä, ja nämä hälytykset johtavat myös tilanteen korjaamiseen mahdollisuuksien mukaan.

Kehittymisen mahdollisuuksia vaarantavat seikat vievät yksilön *itsemurhiin*, itsemurhayrityksiin, heikompien pahoinpitelyyn, lasten pahoinpitelyyn, sadismiin, julmuuksiin toisia kohtaan, ja *aikuistumisen* väistämiseen prostituution, päihteiden, huumaiden tarjoaman *tilapäisen itsemurhan* avulla.

Ihmisen hengissä pysyminen, oppimisen motivaatio, kypsyminen aikuiseksi, ja suvun jatkuminen, seksuaaliteetti, jälkeläisistä huolehtiminen ja inhimillinen yhteisvastuu ovat *kehitysvietin komponentteja, osajärjestelmiä*.

Sekä hengissä pysyminen että suvun jatkuminen vaarantuvat, välittömästi ja heti, tai välillisesti ja kiertoteitä, jos kehitystapahtuman luonnonmukaiselle ohjelmalle tehdään väkivaltaa ja sen aikataulua yksilönkehityksessä uhmataa. Vaikutus on sitä katastrofaalisempi, mitä nuoremmalle yksilölle vääryys tapahtuu. Kehityspanoksen voimavara on näet sitä intensiivisempi mitä eriyttämättömpi ja lähempänä kehitystapahtuman alkua yksilö on.

Perhettä tulisi kunnioittaa

Tieteiskirjallisuus haaveilee siirtymisestä uusiin tähtiin pois saasteiden alta, äkillisistä ihmeistä, jotka muuttavat ihmisen aivan toisenlaiseksi, avaruusolentoiksi, jotka tuovat meille tekniset taidot, jotta pelastuisimme, yhteiskuntamuodoista, jotka toteuduttuaan eliminoisivat inhimillisen hädän ja onnettomuuden. Siinä se menettelee paljolti uskonnollisten ratkaisujen tavoin. Yhteisenä piirteenä on toive tai lupaus kaiken hyvitymisestä taivaassa, paratiisissa, nirvanassa, jossakin tuolla puolen, sitten joskus, jos ja kun.

On kuitenkin välttämätöntä ja lähestyä ihmisen ongelmaa heti, tässä ja nyt, filosofian näkökulmasta. Käyttää hyväksi kaikki se luonnontieteellinen tieto, jota tällä hetkellä todella jo on olemassa ihmisestäkin. Käsiteanalyttisesti ottaen olisi erittäin suotavaa, että yhteiskuntatieteilijät kuten yhteiskuntien elimetkin suostuisivat näkemään *perheen* muuna kuin eräänä ryhmämuodostumana muiden vaihtoehtojen joukossa. Olisi toivottavaa, että perhe jätettäisiin yksiköksi sinänsä, ja että yhteiskunta ja yhteiskuntatieteilijät ottaisivat kantaa tähän yksikköön *myönteisesti*, suunnilleen niin kuin poliisi valmistaa tilaa ja turvallista väylää ambulanssille muun liikenteen tuoksinassa. Perhe on organismi, eliö, jonka ekologisia edellytyksiä sekä yhteiskunnan että jokaisen aikuisen yksilön tulisi kunnioittaa, turvata ja vaalia. Mitä oikeampi ja mitä monipuolisempi on varhaisvaiheen osaksi tullut perheensisäinen kohtaaminen, sitä pitempään, sitä voimakkaampina ja sitä monipuolisempina vaikuttavat myönteiset voimat yksilössä elämää säilyttävästi ja rikastuttavasti. Yksilön kokemaa ja säteilemää hyvää ei millään tavalla voi koskaan koitua yhteisön, yhteiskunnan tai ihmiskunnan vahingoksi. □

IHMISSUHTEET — SYMPOSIUM

Erilaisia ihmiskäsityksiä ja ihmissuhteita käsitelty, pari vuotta jatkunut sarja esitelmiä ja keskusteluja päätettiin 11. 3. 73 järjestettyyn symposiumiin. Keskustelun osanottajina toimivat sarjassa aikaisemmin ihmisuhteiden eri aspektoja tarkastelleet alustajat. Professori Aulis Aarnio käsitteli oikeussuhteita, professori Lauri O. af Heurlin talous-suhteita, toimittaja Veikko Leväaho tarkasteli teemaa anarkismin kannalta ja professori Sven Krohn filosofisen antropologian näkökulmalta. (Oheisena puheenvuorojen lyhennelmät.)

Luontaisoikeus ja positiivinen oikeus

Aulis Aarnio: Luontaisoikeus voidaan esim. Aristotelen tai Tuomas Akvinolaisen tavoin ymmärtää ihmisen luonnollisina taipumuksina tai luonnollisina päämäärinä. Luontaisoikeuden juridisessa konstruktiossa tämä on saanut lisäpiirteitä; on katsottu, että luontaisoikeus on myös velvoittava — esimerkiksi tuomaria hänen ratkaisuisaan sitova periaatteitten kokoelma. Positiivisen eli valtiojärjestyksen toimesta annetun oikeuden tulee olla sopusoinnuissa tämän luonnollisen oikeuden kanssa.

Usein luontaisoikeuden olemassaolo ja samalla sen velvoittavuus on kuitenkin kiistetty. On lähdetty siitä, että ainoa sitova oikeudellisten suhteiden järjestely on se, joka syntyy tosiasiallisen valtiomahdin toimesta pakottavana oikeusjärjestyksenä. Se määrittää ihmisten väliset suhteet sellaisina, kuin ne meille ilmenevät lain määräyksissä. Tätä on nimitetty lakipositivismiksi. Tässä yhteydessä ei näytä niinkään hyödylliseltä käydä keskustelemaan näiden kahden suuntauksen paremmuudesta tai käydä todistelemassa toista toisen edelle. En myöskään pyri asettautumaan kummankaan suuntauksen puolelle. Sitä vastoin asetan kysymyksen, mitä merkitsee sanonta, että positiivisen — tämän voimassa olevan — oikeusjärjestyksen tulee olla sopusoinnuissa luontaisoikeuden kanssa. Minusta tämä kysymys on mielenkiintoinen ja tässä yhteydessä tärkeä.

Eräs näkökulma vastausta etsittäessä olisi se, millä tavoin positiivisen oikeusjärjestyksen sisältö määräytyy kussakin yksitystapauksessa, kun esim. tuomari joutuu ratkaisemaan jotakin riitaa, tuollaisen pakottavan oikeusjärjestyksen puitteissa. Jos ajattelemme, että tuomari on ikään kuin mekaaninen automaatti, joka löytää aina ratkaisun positiivisesta oikeusjärjestyksestä, niin tällöin ei varmasti luontaisoikeudella ole mitään sijaa meidän ajattelussamme. Mutta jos ei näin ole, niin silloin ilmeisesti luonnollisen oikeuden ja pakottavan järjestyksen välinen suhde on arvioitava uudelleen.

Tässä yhteydessä on mahdotonta luonnehtia oikeudellista ratkaisutoimintaa tyydyttävästi. Ehkä saamme parhaiten esiin sen luonteenomaiset piirteet, jos kiinnitämme huomion ns. aukkotapauksiin, sellaisiin missä positiivinen oikeusjärjestys ei yksinkertaisesti sano mitään sitovaa tuomarille. Miten tällaisessa tapauksessa tuomari etsiytyy ratkaisuunsa? Hän joutuu punnitsemaan erilaisia seuraamusvaihtoehtoja — tämä ratkaisu johtaa siihen ja tuo ratkaisu tuohon seuraamukseen — ja sitten hän valitsee näiden seuraamusvaihtoehtojen pohjalta jonkun ratkaisun. Mutta tällöin joudumme kysymään, mitkä ovat ne perusteet, joiden nojalla tuomari tuon valintansa suorittaa. Ja ovatko ne vain tuon pakottavan järjestyksen puitteissa olevia perusteita. Usein on niin, että tuomari käyttää tällöin sellaisia perusteita kuin 'kohtuullisuus', 'tarkoituksenmukaisuus', 'järkevyys' jne. Olivatpa perusteet mitkä tahansa, ratkaisija joutuu nojautumaan eräisiin positiivisen oikeusjärjestyksen ulkopuolisiin kriteereihin, kun hän miettii mikä sisältö sillä positiivisella järjestyksellä on.

Seikka on tämän positiivisen oikeuden ja luontaisoikeuden välisen eron kannalta tärkeä. Voidaan näet ajatella, että nuo ulkopuoliset ratkaisuperusteet ovat niitä vanhoja luontaisoikeuden periaatteita, sellaisia ihmisen luonnollisia päämääriä tai taipumuksia, joihin kussakin yhteiskuntakehityksen vaiheessa etsiydytään. Ja jos tulkinta hyväksytään, niin luontaisen oikeuden ja pakottavan oikeusjärjestyksen välinen suhde joutuu

uuteen valoon. Voimme sanoa, että oikeastaan jokainen positiivinen oikeusjärjestys sisältää osanansa, ainakin silloin kun sitä sovelletaan käytäntöön, luontaisoikeudellisia periaatteita. Luontaisoikeus on osa positiivista oikeusjärjestystä.

Ihmissuhteiden kannalta tällä on se merkitys, että ihmissuhteet eivät suorastaan oikeussuhteina pohjautu tuohon pakottavaan järjestykseen, vaan ne viime kädessä ratkaistaan sen kulttuurin ja kulttuuritradition pohjalta, jonka pieni osa vain tuo pakottava oikeusjärjestys on. Tällöin, kun ihmissuhteita oikeusjärjestyksen näkökulmasta lähestytään, joudutaan nimenomaan kiinnittämään huomio tuon kulttuurin piirteisiin, ja asettamaan kysymys nimenomaan sieltä, eikä tuosta pakottavasta järjestyksestä käsin.

Taloudelliset suhteet

Lauri O. af Heurlin: Kun ihminen toimii yhteiskunnallisena, taloudellisena olentona, hän on pakkoyhteiskunnan alainen, siis valtion, kuntien ja lainsäädännön alainen. Hänen taloudellinen toimintansa määräytyy tämän mukaan. Osa taloudellista lainsäädäntöä antaa vain puitteet hänen toiminnalleen, mutta osa on pakosta määrättyjä, esim. silloin kun maksamme veroja. Ihmisen vapaassa elinkeinotoiminnassa on myös sellaista, jonka tämä kollektiivi, yhteiskunta, antaa, kuten teitä, siltoja, oikeuslaitos, sotalaitos jne., jotka palvelevat yhteisesti kaikkia. Samalla hän joko on pakotettu toimimaan määrättyllä tavalla tai sitten hän on siinä asemassa, että nämä annetaan hänelle ”ilmaiseksi”, sitä vastaan että hän on pakosta maksanut veroja. Hän saa itse harkita käyttääkö hän tätä hyväkseen vai ei, mutta tietysti, kun hän on veronsa maksanut, hän koettaa käyttää niitä etuja hyväkseen. Silloin yli ei ole pakko mennä, ellei tarvitse sitä, eikä siitä meidän kehittyneessä yhteiskunnassamme tarvitse erikseen maksaa.

Osa taloudellisesta järjestyksestä on pakko-periaatteen avulla suoritettu, osittain niin voimakkaasti motivoitua ilmaisperiaatteen kannalta, että jos ihminen näitä toimintoja tarvitsee, niin hän omaksuu ne ilman muuta, koska hän ei voita mitään sillä, ettei hän käyttäisi niitä. Voidaan sanoa, että hänen vapauttaaan voidaan tällaisen ilmaisperiaatteen mukaan jopa sitoa. Ihmistä ei siis

sidota vain ruoskan avulla vaan myös porkkanan avulla.

Mutta suuri osa vapaassa talouselämässä on järjestynyt sopimussuhteiden perusteella: lainojen avulla, ostojen ja myyntien, ehkä vapaitten sopimussuhteitten perusteella. Ja silloin kun tällainen sopimus on tasavertaisen kansalaisten kesken tehty, niin kumpikin solmii sopimuksen sillä edellytyksellä, että kummallakin on siitä etua, jos se keran on vapaaehtoinen sopimus.

Tällä tavalla voivat siis taloudelliset suhteet toimia. Tämä useissa tapauksissa johtaa hyvin luonteviin ja edullisiin ihmissuhteisiin. Osittain meitä sitoo näihin suhteisiin se, että osa meidän tarpeentyydyttämme on välttämätöntä. Meidän täytyy olemassaolomme tähden tyydyttää tiettyjä tarpeita, ja jos ei muita keinoja ole, niin silloin meidän täytyy mennä sellaisiin sopimussuhteisiin. Nyt voidaan tietysti sanoa, että siinä periaatteessa syntyy tasa-arvoinen suhde, koska kummallakin on vahva intressi: ostajalle voi olla yhtä tärkeätä kaupan syntyminen kuin myyjälle.

Joissakin tapauksissa valitettavasti jompi kumpi näistä vastapuolista on heikommassa asemassa, esim. sillä tavalla, että hän ei voi siirtää tätä välttämättömyshyödykkeiden hankintaa, toinen voi ehkä siirtää sen myyntiä. Siitä johtuen, vaikka tämä muodollisesti on kahden tasaväkisen henkilön suhde, niin voi syntyä tilanne, jossa toinen on niskan päällä.

Kuuluisa esimerkki meidän maassamme oli ns. torpparikysymys, joka alunperin johtui siitä, että suurimmat viljelijät tarvitsivat työvoimaa. Saadakseen työvoimaa he antoivat toiselle maata pidettäväksi omasta tilastaan sillä ehdolla, että nämä suorittivat työtä maksuksi siitä. Tämä toimi aika hyvin aluksi, koska itseasiassa kummankin sopijapuolen asema oli aika vahva. Niin kauan kun oli vapaata maata käytettävissä, oli mahdollista mennä myös niille autiutiloille, joita valtio tarvitsi ihmisten käyttöön vähän kaukaisemmillä alueilla. Myöhemmin aikoina tämä kävi kuitenkin vaikeammaksi sen johdosta, että useimmissa tapauksissa torpparit joutuivat sidotuiksi solmimaansa sopimussuhteeseen. Maanvuokraajan ja vuokralleantajan suhde ei aina ollut siten tasa-väkinen.

Maan vuokralleantaja ei aina ole yläkyn-

nessä. On maita, joissa on syntynyt päinvastaisia tilanteita: Intiassa esim. aikaisemmin maanomistajat olivat joutuneet vaikeuksiin, ja päästäkseen näistä vaikeuksista he olivat pakosta vuokranneet maat maanvuokraajille, ja joutuivat sitten usein olemaan palkkatyöläisinä omalla tilallaan. Se oli paradoksaalinen tilanne.

Myöhemmin aikoina on maanvuokraa Suomessa vastustettu kovasti, koska oli syntynyt tällainen epätasaväkinen vuokrasuhde. Olisi pitänyt järjestää asiat niin, että olisi koetettu saada tasaväkiseksi tämä erinomainen maanvuokrajärjestelmä, joka toimii monessa maassa hyvin. On kyllä ikävää, jos tällaisten yhteiskunnallisten epäkohtien mukana helposti heitetään lapsi pesuveden mukana pois. Maanvuokrajärjestelmä ei suinkaan kaikissa maissa toimi hyvin, koska se usein edellyttää, että valtio vuokralautakuntien avulla valvoo, ettei siinä kumpikaan osapuoli todellisuudessa jää alakynteen.

Yhteiskunnassa on monenlaisia muitakin tällaisia sopimussuhteita, jotka periaatteessa perustuvat tasaväkisyyteen, mutta aina on se vaara, että toinen sopijapuoli pääsee niskan päälle. Palkkatyöntekijöiden asema oli tästä hyvänä esimerkkinä, mutta palkkatyöntekijät keksivät erinomaisen vastavedon. He liittoutuivat yhteen mahtaviksi ammattiliitoiksi ja tällä tavalla pääsivät tasaväkiseen sopimuskumppanuuteen. Ja jos nyt kuuntelee televisiota ja radiota, tuntuu siltä, että tässä palkkatyöntekijät ovat vähän niin kuin niskan päällä.

On tietysti muunkinlaisia suhteita taloudellisessa elämässä; on vapaaehtoista yhteistoimintaa, talkoita ja muita sellaisia. Mutta nämä ovat ne kaksi vallitsevaa suhdetta: joko vapaa sopimussuhde tai valtion pakosuhde, vaikka välimuotojen mahdollisuus on olemassa.

Yksilön ja yhteiskunnan ristiriita

Veikko Leväaho: Kun puolitoista vuotta sitten tätä samaa ihmissuhde-teemaa käsitte-
lin, niin lähdin käsittelemään asiaa yksilön ja yhteiskunnan välisenä ristiriitana. Käsit-
tykseni mukaan yksilö ei voi täysin toteuttaa
itseään, olla omassa optimissaan, jos hän
on sidottu johonkin yhteisöön, varsinkin sel-
laiseen yhteisöön kuin rajattuun ja määrät-
tyyn yhteiskuntaan. Yksilö jää yleensä aina

toiseksi siinä kilpailussa, joka tämän yhteisön intressien ja yksilön omien intressien välillä on. Tätä toiseksi jäämistä, yksilön tietynlaista supistamista taikka rajoittamista on tapahtunut kaikkein eniten juuri länsimaaisessa yhteiskunnassa.

Historiallisesti katsoen länsimainen yhteiskunta on kaikkein kehittynein ehkä johtuen siitä vuorovaikutussuhteesta, joka toisaalta tämän yhteiskunnan kiinteämuotoisuudella ja toisaalta teknologian kehityksellä toisiinsa nähden on. Tällainen kehitys on yksilölle sangen vaarallinen ja vahingollinen, sikäli kun vaaraksi ja vahingoksi katsotaan se, että ihminen ei voi olla muuta kuin sosiaalipartikkeli, osa jostakin suuremmasta (esim. yhteiskunnasta). Tämä käsitys, niin yleinen kuin se Euroopassa ja länsimaaisessa kulttuurissa onkin, ei ole kuitenkaan yleismaailmallinen. Vielä tälläkin hetkellä muualla kuin eurooppalaisen kulttuurin piirissä ihminen katsotaan ja on katsottu ensisijaiseksi. Ihminen on katsottu olevan kokonaisuus sinänsä, joka elää, jos voi elää, omassa optimissaan, täysin omien sääntöjensä ja omien edellytystensä mukaan.

Kaikki ihmiset ovat erilaisia. Näin ollen samat säännöt, ainakaan kovin pitkälle vietyinä, eivät voi koskea eivätkä kattaa kaikkia ihmisiä. Lainsäätäjän, olkoon se sitten yksinvaltiainen diktaattori taikka demokraattisella tavalla koottu kollektiivi, säätämä laki saattaa täydellisesti koskea vain sitä itseään. Se ei voi tietää kenenkään muun ihmisen tarpeita, eikä näiden tarpeiden sopivuutta soveltamaansa normistoon.

Vaara, joka tällä tavalla yhteiskunnan tai yhteisön yliarvostuksesta ihmiseen nähden toteutuu, on saanut tietysti reaktioita osakseen. Eräs tällainen reaktio on sangen vanha anarkimi, anarkiatilan tavoittelu, joka puhtaaksi viljeltynä merkitsee käsitystä siitä, että kellään ihmisellä ei ole käsky- tai määräysvaltaa toisen ihmisen yli. Kuitenkin, koska ihmiset ovat kanssakäymisessä toistensa kanssa, heidän täytyy asioista jollain tavalla sopia.

Anarkismissa onkin eri sopimusperiaatteita korostettu sangen runsaasti. Vaara ihmisen latistamisesta, tavallaan invalidisoimisesta yhteiskunnassa, on saanut muunkinlaisia reaktioita, ei yksistään anarkismia. Esim. kun aikanaan Yhdysvalloissa perustuslakiin liitettiin kansalaisten lueteltuja oikeuksia (Bill of

Rights) suunniteltiin, niin eräs perustelu lieene ollut, että Amerikan vapaa mies kantaa asetta viranomaista vastaan. Tämä oli selvä osoitus siitä, että yksilö saattaa aseellisestikin asettua tätä kollektiiviyhteiskuntaa vastaan.

Ihmisestä tehdään esine

Sven Krohn: Näissä esitelmissäni, joita olen pitänyt filosofisen antropologian näkökulmasta, olen korostanut ihmisen minän autonomisuutta. Toisaalta olen käsitellyt minä-sinä-suhdetta ja vieraantumiskysymystä, siis sitä, että yhteiskunnissa on ollut oireena tehdä ihmisestä esine. Tämä ihmisen esineellistämisen problema on tullut esille ja samoin nykyisessä yhteiskunnassa sangen tuhoava käsitys ihmisestä ja yhteiskunnasta koneistona.

Professori Aarnion esitys toi mieleeni, että aikoinaan oli pohjoismaisessa kesäakatemiassa Ruotsissa eräs ryhmä, jossa oli etii-kantutkijoita ja juristeja. He käsitelivät mm. kysymystä aukoista lainsäädännössä, minkä periaatteen nojalla esim. tuomari on ratkaisija. Tuli ilmi, että tuomarien ratkaisut saattavat tällaisissa tapauksissa olla hyvin mielivaltaisia. Tietysti periaatteessa nähdään, että on olemassa joitakin yhteisiä periaatteita, jotka ovat tiettyssä suhteessa meidän moraliteettiimme ja arvostelukykyyimme. Monet filosofit ovat korostaneet, että vaikka vallitsee tietty suhde ns. legaliteetin (joka vastaa tätä luontaisoikeutta) ja moraliteetin välillä, ne eivät ole samoja asioita. Luontaisoikeus ei vaadi, että me olisimme moraalisia, mutta luontaisoikeus vaatii kuitenkin, että meillä olisi tietty mahdollisuus olla moraalisia. Laki, joka pakottaisi meitä aina tekemään oikein, ei yhteiskunnassa ole mahdollinen. Siksi on olemassa käsitys siitä, että yleinen oikeustaju vaikuttaa siihen, miten positiivinen oikeus muodostuu.

Meidän sukupolvemme on kokenut sen, mitä merkitsee olla tilanteessa, että on joko toteltava sitä positiivisen oikeuden järjestelmää, joka silloin on vallalla, tai tuomarina, virkamiehenä tai kansalaisena toimia sitä vastaan. Tämä tapahtui Hitlerin Saksassa. Silloin monet, jotka myöhemmin joutuivat tuomioistuimen eteen surmattuaan kymmeniätuhansia ihmisiä, puolustautuivat sillä, että he tekivät vain sen, mitä hei-

dän sääntönsä määräisivät. He olivat virkamiehiä, he olivat tuomareita, he tottelivat järjestelmää. Tälläkin hetkellä voimme ajatella, että me virkamiehenä joko noudatamme koneellisesti järjestelmää tai ratkaisemme tietyn asian yksilöllisesti. Kun yksilö joutuu tällaisen ratkaisun tekemään, hänen ihmisenä täytyy seistä tavallaan yksin järjestelmää vastaan.

Professori af Heurlinin esitelmässä tuli esille valtioksi nimittämämme abstraktisen persoonan merkitys nyky-yhteiskunnassa ja sen suhde yksilöihin. Professori af Heurlin puhui pakotteista ja porkkanasta. Nämä molemmat menetelmät, joita valtio käyttää yksilön sitomiseksi ovat ns. kausaalisia metodeja. Ihmistä käsitellään eräänlaatuisena behavioristisesti ymmärrettynä reaktiojärjestelmänä, koneena, jota on painettava oikeaan nappulaan, jotta saataisiin se toimimaan oikealla tavalla. Tässä on juuri tyyppiesimerkki ihmisen esineellistämisestä, johon valtion täytyy turvautua, voidakseen manipuloida ihmisiä, saadakseen heidät ohjatuksi jonkinlaiseen järjestykseen. Valtiolla on siis kaksi perusmetodia: aiheuttaa tuskaa tai aiheuttaa mielihyvää, jolloin odotetaan, että ihmiskone reagoi näihin tietyllä tavalla.

On olemassa kolmaskin ihmissuhde, persoonallinen suhde (minä-sinä-suhde) ihmisten välillä, jota minä omissa esitelmissäni olen koettanut korostaa ja filosofisesti perustella. Olen myös koettanut osoittaa meidän aikamme kulttuurikriisin johtuvan suuressa määrin siitä, että tämä persoonallinen ihmishuuhde on jäänyt taustalle. Yhteiskunta ja ihmiset ovat esineellistyneet. Ihmiset käsittävät olevansa vieraantuneita. Tämä tosiasia, että esineellistymistä on tapahtunut, johtuu siitä, että käsitetään ihminen ja yhteiskunta koneistona.

Persoonallisten suhteiden välillä on olemassa, paitsi tasa-arvoinen minä-sinä-suhde, joka esiintyy esim. ystävytydessä, sellaisia suhteita joissa toinen on alistuneessa asemassa ja toinen hallitsevassa asemassa. Esim. terapeutin suhteessa potilaaseen terapeutti tiettyyn määrään saakka manipuloi, siis todellakin käsittelee tuota toista ihmistä, voimme sanoa esineenä. Jos potilas tietää, että häntä manipuloidaan — että hän ei ole 'sinä' tälle psykiatrille — niin silloin hoidolla ei ole menestystä. Ainoastaan jos potilas uskoo, että hän on tasa-arvoinen 'si-

YHTEISKUNTAMME KEHITYSPÄÄMÄÄRÄT

Onko yleensä mielekästä puhua kehityspäämääristä? Onko vielä liian vaativaa ihmiselle ja ihmiskunnalle puhua siitä, että asetetaan tietoisesti joitakin päämääriä, kun historiallinen maailman tapahtuminen näyttää kuljettavan ihmistä niin kuin lastua laineilla, ja välillä näyttää, että ihminen on aika voimaton tämän suuren tapahtumisen myllerryksessä. Kuitenkin tällä hetkellä ilmenee ihmisessä selvä pyrkimys päästä suuren maailmanprosessin pieneksi ohjaajaksi omalta osaltaan.

Käytännöllinen päättely

Haluaisin tässä esityksessä lähteä inhimillisen toiminnan yleisistä rakenteista. Viimeaikaisessa filosofisessa keskustelussa on elpynyt vanhan kunnan Aristoteleen idea käytännöllisestä päättelystä, praktisesta syllogismista. Käytännöllinen päättely tapahtuu siten, että ihminen ensiksi selvittää toimintansa päämäärän, sen mihin hän pyrkii. Tämän selvityksen tulosta minä nimitän *päämäärätiedoksi*. Se on ihmisellä enemmän tai vähemmän selvä, sitä esiintyy yhtä hyvin pienissä arkisissa toiminnoissa kuin suurissa valtiollisissa päätöksissä.

Toinen askel on sen tilanteen selvittäminen, jossa toiminta tulee tapahtumaan, jossa tämä päämäärä halutaan toteuttaa. Siitä käytän nimitystä *tilannetieto*. Jos on kyse yhteiskunnallisesta toiminnasta, selvitetään mikä on yhteiskunnallinen tilanne, mitkä ovat siinä vaikuttavat voimat ja lainmukai-

Puhutaan suunnittelusta ja tavoitteenasettelusta. Historiallinen kehitys on suuntautunut siihen, että ihminen alkaa tietoisesti ohjata tätä kehitystä. Vaikka se on vielä suhteellisen vaatimatonta, ja vaikka hyvin usein tulee aivan toisenlaisia tuloksia kuin mitä ihminen kuvittelee, niin kumminkin meidän täytyy tietyllä ystävällisellä ymmärryksellä suhtautua tähän ihmiseen, joka pyrkii edes jollakin lailla tarttumaan omaan kohtaloonsa.

suudet. Nämä täytyy tuntea, jos päämäärä halutaan toteuttaa, saada maailmassa aikaan sen päämäärän mukainen muutos.

Näiden kahden välillä on tietty jännite. Ihmisellä on ehkä korkea päämäärä ja tilanne on sangen kurja. Tässä jännitteessä hänellä alkaa raksuttaa toiminnallinen mielikuvitus; hän alkaa miettiä keinoja, millä hän tämän päämäärän tässä tilanteessa toteuttaa, tai millä hän astuu askeleen lähemmäksi sitä päämäärää. Aristoteles nimitti sitä yksinkertaiseksi harkinnaksi. Ihminen tekee inventaaria niistä keinoista, joilla päämäärä voidaan saavuttaa. Hänellä syntyy kuva sarjasta peräkkäisiä tekoja tai kuva jostain yksittäisestä teosta, joka osuu nappiin siinä tilanteessa. Tästä harkinnan, ajattelun tai kuvittelun tuloksesta käytän nimitystä *menetelmätieto*. Se on yleensä kuva, tieto jostain menetelmästä, teosta, joka tietyn päämäärän siinä tilanteessa parhaiten toteuttaa. Johtopäätös on sitten teko, toiminta, joka

Ihmisuhteet...

nä' tai ainakin 'sinä', jota ei manipuloida, silloin on menestystä. Mutta toisaalta kun terapeutti menettää asemansa jonkinlaisena auktoriteettina koehenkilölle, silloin myös vaikeudet syntyvät. Hänen pitää siis olla sellainen auktoriteetti, johon koehenkilö vapaaehtoisesti alistuu, siten tunnustaen tämän toisen jossakin suhteessa sellaiseksi, joka voi tietää näistä asioista enemmän kuin hän itse.

Tämän haluaisin liittää toimittaja Leväahon anarkismiin. En koskaan uskoisi sellaiseen anarkismiin, jossa kaikki olisivat sillä

tavoin tasa-arvoisia, että jokainen olisi yhtä viisas, yhtä kykenevä. Professori Ahmavaaran eräessä tietokoneyhteiskunnassa vallitsisi demokraattinen vaihdettavuus siten, että jokaisen henkilön tilalle voitaisiin asettaa joku toinen mihin asemaan tahansa. Tämä olisi sellaista tasa-arvoisuutta, johon en tulisi. Platon, samoin Konfutse, on sanonut, että asiat ovat hyvin kun jokainen on sillä paikalla johon hänen taipumuksensa, hänen kykynsä ja kokemukset viittaavat, että hän saa tehdä juuri sitä mitä hän parhaiten osaa. □

näkyä ulospäin. Nämä kolme liittyvät erottamattomasti toisiinsa. Tavallisesti ei käy niin kauniisti, että ensin minä asetan päämäärän, sitten minä katson tilanteen, ja sitten minä nappaan keinot, vaan kaikki kolme toimitusta ovat loogisesti riippuvaisia toisistaan ja tapahtuvat hyvin paljon samanaikaisesti.

Mitä se ihminen on ?

Ns. yhteiskunnalliset ideologiat, aatesuunnat ovat yleensä tiettyjä päämääräjärjestelmiä. Joku enemmän tai vähemmän nerokas henkilö on kehittänyt kuvan siitä, mikä on kehityksen päämäärä, johon kaikkien tulee pyrkiä, tai joka on itse tästä kehityksestä ammennettu. Yhteiskunnalliset ideologiat ovat yleensä päämääräjärjestelmiä, joihin liittyy jokin tilanneanalyysi, selvitys niistä historiallisista voimista, jotka ovat tämän päämäärän kannalta oleellisia. Usein niihin liittyy jokin käsitys niistä menetelmistä — vallankumous, tasainen kehitys tai mitä tahansa — joilla päämäärä toteutetaan. Sen sijaan poliittiset puolueohjelmat pysyvät yleensä menetelmätiedon tasolla. Ne ovat kokoelma toimenpiteitä, jotka halutaan välittömästi toteuttaa. Niissä jää usein selittämättä se päämäärä, mihin pitemmällä tähtäimellä pyritään ja myös se tilanne, misä ollaan.

Päämäärätiedon ja osittain tilannetiedon — vastaavasti myös poliittisten ideologioitten — taustalla on usein jokin käsitys ihmisestä. Mitkä ovat ihmisen oleelliset tai toivottavat piirteet, mitkä ovat ihmisen tarpeet tai ne tarpeet, joita halutaan tyydyttää? Päämäärä, johon pyritään, on yleensä jonkin ihmisen (joko yksilöllisen tai kollektiivisen) tilan toteuttaminen. Mutta tämä harvoin tulee selvästi esille. Tosin nykyään puhutaan paljon ihmiskeskeisestä politiikasta; täytyy rakentaa yhteiskunta ihmisen mukaan. Mutta mitä se ihminen on, jää tavallisesti selvittämättä. Syvemmän ideologisen keskustelun ja syvemmän päämäärätiedon kannalta olisi oleellinen asia selvittää, mitkä ovat ihmisen ja ihmiskuvan oleelliset piirteet.

Ihmisen perustarpeet

Kirjassani ”Tietoisuus ja yhteiskunta” olen yrittänyt muodostaa ihmiskäsitystä, joka voisi toimia eräänlaisena lähtökohtana päämää-

rätietoa muodostettaessa. Tämä ihmiskäsitys on ehkä yksipuolinen, mutta kumminkin tiettyyn konkreettisuuteen pyrkivä analyysi siitä, mitkä ovat ihmisen oleellisia tarpeita, ihmisten perustarpeita. Erotan kolmenlaatuista tarpeita — en mielestäni mielivaltaisesti vaan tietyn ihmis- ja yhteiskuntatarkastelun tuloksena. Ensinnäkin ihmisen *aineelliset tarpeet*. Ne kohdistuvat aineellisiin asioihin ja asiantiloihin, esim. ravintoon, vaate-tukseen, asumiseen, terveelliseen elinympäristöön jne. Voidaan siis erottaa tämänlaatuista tarpeita ja päästä suhteellisen pitkälle yksimielisyyteen siitä, mitkä tarpeet on ihmisen elämän jatkumisen kannalta välttämättä tyydytettävä, jotta elämä jatkuisi.

Perustarpeilla tavallisesti tarkoitetaan vain näitä aineellisia, mutta minä haluan laajentaa käsitettä, sillä toinen ryhmä, joka sekin on hyvin oleellinen ihmiselle, ovat *sosiaaliset tarpeet*. Ne kohdistuvat tiettyihin sosiaalisiin asiantiloihin, jotka vallitsevat ihmisten välisissä suhteissa. Ne saattavat olla tavattoman tärkeitä ihmiselle, hänen onnensa ja onnettomuutensa voi olla varsin riippuvainen niistä. Jos sivuutamme lähisuhteet, niin kuin ystävyys, rakkaus, jotka ovat ihmiselle hyvin oleellisia, mutta jotka eivät ole nyt yhteiskunnan päämäärien kannalta sillä tavalla oleellisia kuin muut, näistä suhteista voi käyttää nimityksiä kuten tasa-arvoisuus, oikeudenmukaisuus ja vapaus. Sosiaalisten tarpeiden kohdalla vallitsee suurempi variaatio siitä mitä ihmiset pitävät tarpeitten kohteina, mutta perusteellisen keskustelun kautta voidaan päästä kuitenkin suhteelliseen yksimielisyyteen näistäkin asioista.

Kolmanneksi erottaisin vielä *henkiset tarpeet*. Tavallisesti sosiaaliset ja henkiset tarpeet isketään yhteen, ja se on minusta epätarkkaa ajattelua, koska niitten kohteet ovat erilaatuiset. Henkiset tarpeet ovat vaikeasti määriteltäviä asioita, joista voi käyttää nimitystä tietyt hankiset arvot, kuten tieto, totuus, nämä arvot yhdistyvät on tietty maailmankuva, maailmankatsomus, jonka ihminen pyrkii muodostamaan. Ihmiset tuntevat itsensä jotenkin juurtumattomiksi tähän maailmaan, jolleivät he ole muodostaneet jotain itseään tyydyttävää maailmankatsomusta ja elämäntarkastusta.

Työ ja rakkaus

Tämä lyhyesti esitettynä on eräs muoto-

kuva ihmisestä. On asioita, jotka kuuluvat kyllä kaikkiin näihin tasoihin. Esim. työ on salaperäinen asia. Työ on aineellisen toimeentulon väline, mutta se on myös ihmiselle sellainen suhde muihin ihmisiin tai yhteiskuntaan, jolla hän tuntee jäsenyytensä tähän yhteiskuntaan. Sen kokee parhaiten silloin, kun on työtön. Työttömyys on hyvin vahva kokemus monelle ihmiselle, he kokevat suorastaan ihmisarvonsa vähenevän, vaikka heille taattaisiin toimeentulo. Samalla työ — sikäli kuin se on todella itseilmaisua — voi olla myös henkisen tarpeen kohde. Työ on erittäin mielenkiintoinen asia. Samoin rakkaus on semmoinen, joka kulkee kaikkien tasojen läpi. En nyt kuitenkaan syvenny pitempään näihin.

Tällaisen analyysin pohjalta voidaan ruveta puhumaan ehkä uudella tavalla yhteiskunnan päämääristä. Yhteiskunta tai politiikka pystyy ainoastaan antamaan ihmiselle edellytyksiä tarpeitten tyydyttämiseen. Viime kädessä se jää ihmiselle itselleen tehtäväksi. Ns. politiikka pystyy joko estämään tätä tarpeitten tyydyttämistä tai sitten tekemään sen mahdolliseksi. Tämä on huomattava. Yhteiskunta voi esim. kieltää avioliiton, lopettaa koko instituution ja valvoa tarkasti, etteivät ketkään mene naimisiin ja sillä estetään tietyn suhteen syntyminen. Mutta tuskin se voi edes perustuslailla säätää, että kansalaiset rakastaisivat toisiaan. Se voi tehdä sen mahdolliseksi tai estää sitä, mutta ei saada sitä aikaan.

Kolmenlaatuista päämääriä

Nyt voidaan puhua päämääristä hiukan uudelta kannalta, kun meillä on jonkinlainen kuva ihmisestä. Erotan tässä vastaavasti kolmenlaatuista päämääriä. Ensinnäkin yhteiskunnan *aineellisen kehityksen päämäärät*, joissa voidaan asettaa päämääräksi yhteiskunnan jäsenten aineellisen hyvinvoinnin edistäminen. Aineellistakaan hyvinvointia ei yhteiskunta voi saada aikaan, koska se kuitenkin riippuu yksilöstä, mutta sitä voidaan edistää tai tehdä se mahdolliseksi. Esim. säätämällä jokin minimitoimeentulo voidaan se tehdä kaikille mahdolliseksi. Eri kysymys on, että onko taloudellinen kasvu se oikea menetelmä näitten aineellisten tarpeitten, aineellisen päämäärän saavuttamiseen. Hyvin ylimalkaisesti voi sanoa, että se sosiaalinen

menetelmä, jolla ihmiset voivat saavuttaa aineellisen hyvinvoinnin, on yksinkertaisesti ihmisten yhteistoiminta. Se että he muodostavat sosiaalisia suhteita, joissa he ovat yhteistoiminnassa tuottamassa tietyn kokonaisuuden. Samoin ihmiskunta on pakotettu yhteistoimintaan myös luonnon kanssa. johon sillä tähän asti on ollut riistosuhde. Emme selviä eteenpäin, jollemme löydä myös tässä tiettyä solidaarisuus-periaatetta.

Sosiaalinen ja henkinen kehitys

Toinen päämääränlohko olisi sitten *sosiaalisen kehityksen päämäärä*, joka tähtää sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen. Tällä hetkellä vallitsee melkoinen pahoinvointi tällä alalla. Teollistunut ja kaupungistunut yhteiskunta on murskannut sosiaaliset suhteet, jotka vallitsivat esiteollisessa yhteiskunnassa. Kaupunki on varsinainen ihmissuhteiden murskaamo, eikä ole pystytty vielä luomaan esim. sellaista uutta lähiyhteisöä, joka toimisi yhtä tyydyttävästi kuin tuommoinen vanha kyläyhteisö. Siinä on todella suunnattomat ongelmat. Tällä hetkellä nähdään näiden häiriytyneiden suhteiden ratkaisukeinoina se, että valta yhä enemmän keskitetään valtiolle, yhteen klimppiin, jotta voidaan siten väellä ja voimalla säätää ihmisten välisiä suhteita. Lakien verkko on jatkuvasti tihentymässä, koska tämä on ainoa keino, mikä nähdään sosiaalisten ristiriitojen poistamiseen tällä hetkellä. Selvittämättä jätetään, mitä ihmiset oikeastaan haluavat. Vais-tonvarainen pyrkimys, että valtaa olisi siirrettävä lähemmäksi ihmisiä, on hyvin mielenkiintoinen reaktio, vastakkainen tie tuolle vallan keskittymiselle. Se pohjaa ajatuksen, että jos ihmiset itse pääsevät määrittämään, mitä on sosiaalinen hyvinvointi ja määrittelemään sen siten, että he mahdollisimman paljon voivat vaikuttaa sosiaalisten suhteitten muodostamiseen sekä paikallisessa työympäristössä että asumaympäristössä, niin silloin löytyy lähinnä paras tie. Demokratia — käsitettynä laajemmin kuin pelkätään valtiollisena demokratiana — on eräs lähelle lankeava keino sen hyvinvoinnin saavuttamiseen, joka tässä on saavutettavissa.

Lopuksi tulen tähän *henkisen kehityksen päämäärään*, joka olisi henkisen hyvinvoinnin edistäminen. Erityisesti siinä on sanottava, ettei kukaan ulkopuolinen voi minulle

tehdä tätä henkistä hyvinvointia. Voi vain estää sen ja voi tehdä sen mahdolliseksi. Jo siitä syystä, että tässä vallitsee kaikkein suurin variaatio siinä, mitä ihminen tarvitsee, yksi tarvitsee yhtä hengenravintoa, toinen toista. Henkisen hyvinvoinnin edistäminen edellyttää, että ihmisellä on haluamansa tiedot tieteen, taiteen ja maailmankatsomuksen alalla, mahdollisuus saada ne rakennusaineet, joista hän haluaa muodostaa tietyn kokonaisuuden. Siinä nykykehitys kulkee paljolti juuri päinvastaiseen suuntaan, koska tiedotusteknologia ja myös koulutusteknologia on tehnyt mahdolliseksi ennennäkemättömässä määrin ihmisen henkisen yhden-suuntaistamisen. Ja tätä mahdollisuutta käytetään tehokkaasti hyväksi.

Kolmentyyppisiä ideologioita

On olemassa myös kolmentyyppisiä ideologioita, jotka kukin yksipuolisella tavalla painottavat jotakin näistä alueista ihmisessä ja vastaavasti politiikassa ja yhteiskunnan ohjauksessa. On *materialistiset ideologiat*, jotka korostavat sitä, että muut yhteiskunnan päämäärät on alistettava aineellisen kehityksen päämäärälle. Esim. koulutusjärjestelmä, joka muodostaa tämän lohkon ytimen, on valjastettava taloudellisen kasvun tarpeiden palvelukseen, samoin sosiaaliset suhteet on muodostettava sen mukaisesti. Tällä en suinkaan tarkoita vain marksilaista ideologiaa, myös vanha kapitalistinen ideologia on tämän suuntainen. Niiden mukaan järjestämällä oikealla tavalla pääoman omistus kaikki muut ongelmat ratkeavat melkein itsestään tämän järjestelyn pohjalta. Nimitän nyt materialistisiksi niitä, jotka painottavat nimenomaan tätä ja siinä mielessä että nämä muut päämäärät on alistettava tälle aineellisen kehityksen päämäärälle. En

tiedä, onko mitään puhtaasti materialistista ideologiaa, sillä ei marksilainenkaan ole olemassa tässä mielessä puhtaasti materialistinen.

Eräs ideologiatyyppi, joka on hyvin vallitseva nykymaailmassa, on etatistiset, *valtiokeskeiset ideologiat*, jotka korostavat ei aineellisia suhteita vaan valtasuhteita. Niissä nähdään yhteiskunnallisen vallan keskittymisessä valtiolle sekä henkisten että aineellisten ongelmien ratkaisu. Suomalainen kehitys kulkee tasaisin ja vankoin askelin tämän valtiokeskeisen päämääräjärjestelmän pohjalta tällä hetkellä.

Kolmas, joka on tullut täällä Kulttuuri-keskuksessa esiin, siitä käyttäisin nimitystä *anarkistis-liberaaliset ideologiat*, joissa — ainakin siinä muodossa kuin se on täällä anarkismin työryhmässä ilmentynyt — lähtökohtana on ihminen tietynä henkisenä olentona, yksilönä, monadina. Tähän ideologiaan kuuluu, että kun vapausperiaate levitetään kaikkialle yhteiskuntaan, niin siltä pohjalta ongelmat ratkeavat. Siinä on tavaton luottamus siihen, että ihminen pystyy sopimaan nämä asiat täysin vapaana oliona. Jos kuitenkin esim. talouselämän piirissä toteutetaan täysi vapaus, niin ennen pitkää se johtaa vahvempien valtaan ja enemmistö joutuu alistettuun asemaan. Niin näyttää historiassa tapahtuneen.

Näin voidaan löytää kolme tiettyä ideologiatyyppiä, jotka nähdäkseni kukin yksipuolisesti korostavat jotakin ihmisen kolmenlaatuista tarpeista, kun kokonaisuus pitäisi löytyä. Jos vakavassa mielessä puhutaan ihmiskeskeisestä ideologiasta tai päämääräjärjestelmästä, niin silloin on otettava huomioon kaikki kolme ja etsittävä sopivat sosiaaliset menetelmät niiden tyydyttämiseen ja vastaavien päämäärien toteuttamiseen. Ilman sitä puhe ihmiskeskeisestä yhteiskunnasta jää ilmaan. □

Alustus 7. 5. 1973

Kirjoittajat:

Aulis Aarnio, 35, oikeustieteen professori, Helsinki
Lauri O. af Heurlin, 60, kansantaloustieteen professori, Vantaa
Hilppa Kinos, 56, psykologi, Tampere
Sven Krohn, 70, filosofian professori, Turku

Veikko Leväaho, 48, toimittaja, Helsinki
Antti-Veikko Perheentupa, 42, osastopäällikkö, Helsinki
Reijo Wilenius, 43, filosofian professori, Helsinki
G. H. von Wright, 57, akateemikko, Helsinki

Kulttuurista

*Sundqvistin mustat hevoset
ja Tyyrin hymy*

Suomen Kuvalehti julkaisi keväällä Ulf Sundqvistin haastattelun muodossa, josta sekä Julkisen Sanan Neuvosto että lehtimiesjärjestöjen edustajat ovat ilmaisseet varsin voimakkaat paheksumisensa.

Kun elokuun neljännellä viikolla ilmoituksissa mainostettiin Suomen Kuvalehdessä kerrottavan miten 'rivi mustia hevosia hengittää Ulf Sundqvistin niskaan', rypisti moni jälleen kulumiaan 'joko taas' -ajatuksin. Arto Paasilinnan juttu oli kuitenkin täysin OK, seuraajaehdokkaiden listasta puuttui vain Kaarle Nordenstrengin nimi. Kun kerroin Jouko Tyyrille havainneeni tällaisen asennereaktion käväisseen ilmoitusta lukeneiden mielissä, kakkospäätoimittaja hymyili tyytyväisenä. Totesi, että Suomen Kuvalehden ja lehtimiesten välinen kiistely oli koitunut lehden eduksi, levikki on nousussa.

KUOPIO TANSSII JA SOI 4—10. 6	230.000 mk	40 000	osanottajaa
VAASAN KESÄ 14—17. 6	60.000 "	8 000	"
JYVÄSKYLÄN KESÄ 26. 6—5. 7	400.000 "	38 000	"
SAVONLINNAN OOPPERAJUHLAT 7—15. 7	600.000 "	40 000	"
PORI JAZZ 13—15. 7	240.000 "	40 000	"
FOLK MUSIC FESTIVAL			
KAUSTINEN 16—22. 7	500.000 "	75 000	"
TURUN MUSIIKKIJUHLAT 11—16. 8	370.000 "	30 000	"
TAMPEREEN TEATTERIKESÄ 16—21. 8	280.000 "	37 000	"
HELSINGIN JUHLAVIIKOT 23. 8—9. 9	1.000.000 "	400 000	"
YHDEKSÄN TAPAHTUMAA, 70 PÄIVÄÄ,	3.680.000 mk	780 000	osanottajaa

Laskelmani mukaan kulttuurikesämme massajakelupuoli on maksanut alle vitosen per nuppi ja on siten katsottava hyvin kohtuulliseksi kontaktihinnaksi. Annin tasokkuus ja monipuolisuus — tango on hyväksytty filosofian rinnalle — puhuu myös puolestaan. Vertailuna voi muistutella mieleensä tanssi-, teatteri- ja oopperalippujen kertahintoja. Ja jos edelleen sormituntumalla arvioi 3,7 miljoonan kokonaissummasta julkisen rahoituksen osuudeksi puolet, on summa jälleen pieni verrattaessa valtion kulttuuritoiminnan tukemisen kokonaissummaan, n. 200 miljoonaan markkaan vuodessa.

Kulttuurikesästä kokonaisuutena puhuttaessa hyvin usein unohdetaan 'internaatikult-

Rupattelumme keskeytyi. Jäi Jouko Tyyriltä kysymättä aikooko hän palata radioon Eino Ässän seuraajaksi.

*Iloisia kuvia,
jazzia, ajattelijointa,
lapsia jne.*

Lassi Nummi on puhunut 'Suomen sivistyssuvesta'. Näin elokuun lopussa on ehditty kulttuurikesän viimeiseen ohjelmakohtaan, Helsingin Juhlaviikkoihin. Omakohtaisesti olen nauttinut vain Jyväskylästä ja Helsingistä: Onnellisuus-tapaaminen, Iloiset kuvat, Rautavaaran Vigilia ja Kiusaukset, Marionet-teatterin Pikku prinssi, Ahaa-teatterin Kauniita unia, chileläinen Quilapayu — lyhytkin luettelo todistaa kesän riemunkirjavuutta. Kesäilijät voivat soittaa, laulaa, istua, kuunnella, seistä, katsella, pohtia, tanssia, keskustella.

Uteliaisuuttani kokosin karkean yhteenvedon kulttuurikesämme kustannuksista ja osanottajamääristä. Kaikki on siis vain suuntaa-antavan summittaisia:

tuuri'. Kesälukiot, Viittakivi ja Orivesi ovat tämän puolen parhaita kukintoja.

Meri ja Kivi

Veijo Meri kirjoitteli hiki tukanrajassa omistustekstejä uusimpaan kirjaansa 'Aleksis Stenvallin elämä'. Nimikirjoituksen pyytäjien jono sen kun piteni. Kai Laitinen vilkaisi jonoa, Merta ja tokaisi: "Ei ollut Kivellä jonoa!" Kääntyi ja poistui.

Veijo Mereltä jää odottamaan Aleksis Kiven, Olavi Paavolaisen ja Pentti Haanpään ajankohtaistamisen jälkeen uutta kirjailijalöytöä.

Kyösti Skyttä puolestaan tuumasi kadunkulmakeskustelussa Presidentin päiväkirjasta, että se on fiktion muodossa oleva fakta.

Katsaus 4 • 73

Sisältö:

G. H. von WRIGHT	3	Determinismi ja ihmistutkimus
A.-V. PERHEENTUPA	7	Kokonaisvaltainen suunnittelu ja poliittinen päätöksenteko
HILPPA KINOS	12	Ihminen luonnonesiintymänä
	19	Ihmissuhteet-symposium (Aulis Aarnio — Lauri O. af Heurlin — Sven Krohn — Veikko Leväaho)
REIJO WILENIUS	23	Yhteiskuntamme kehityspäämäärät
OSMO JOKINEN	27	Kulttuurista

Liitteenä Kriittisen Korkeakoulun syksyn ohjelma (keskiaukeamalla)